CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
Ianuarie
1925

MARIA, REGINA ROMÂNIEI	*După războiu*	3
C. GANE	*Ada-Kale*	20
M. ROMANESCU	*Schitul* (*Versuri*)	32
M. ROȘKA	*Când apare omul pe pământ*	33
PR. I. POPESCU MĂLĂEȘTI	*Din psalmii lui David*	49
I. N.	*Dicționarul Junimei*	52

CRONICI: P. PANAITESCU: *Nevoia de o cultură economică*, 54. — N. D. GERMANI: *Societatea națiunilor și menirea ei în domeniul politicei internaționale*, 62.
RECENSII: I. C. FILITTI: *Lovinescu, Istoria civilizației române moderne*, 67. — C. P.: *Dr. Giorge Pascu, Rumänische Elemente, in den Balkansprachen*, 72. — C. GANE: *Panait Istrati, Moș Anghel*, 73. — S. M.: *George Vâlsan, Povestea unei tinereți* 74; *Ioan Nădejde; V. G. Morțun, biografia lui, geneologia și albumul familiei Morțun*, 75.— N. D. GERMANI: *C. Argetoianu, In urmărirea normalizării monetare*, 75.
REVISTE: *Ideea Europeană*, 77.
FAPTE: PREOT GR. CRIVEANU: *O Conferință „Despre România Modernă" la Montpellier*, 78. — I. B.: *Centenarul romancierului Mauriciu Jókai*, 79.

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

Manuscrisele pentru revistă, cărţile pentru recensii, schimbul de reviste, precum şi corespondenţa referitoare la redacţia şi administraţia revistei, se vor trimite *Directorului revistei, la Fundaţia Universitară "Carol I, Str. Wilson No. 1, Bucureşti, Telefon 20.*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiaza.

Reproduceri din text sau din ilustraţii, fără menţionarea revistei sânt oprite.

Abonamentul pe un an 200 lei.

Pentru autorităţi, bănci, societăţi, etc. 1000 Lei.

Plata directă sau prin mandat poştal se va face numai la *Librăria Socec & Comp., Calea Victoriei 21, Bucureşti.*

Pentru încasările la domiciliu se percepe o taxă în plus de 20 Lei.

Oricine reţine un număr se consideră abonat pe un an.

DUPĂ RĂZBOIU

Șase ani plini s'au scurs dela sfârșitul războiului; șase ani... Timpul sboară și sânt atâtea de făcut!

Toţi ne-am închipuit pacea într'altfel şi cu greu unii din noi s'ar fi gândit că bătrâna noastră Europă se va putea schimba aşa de tare. Nici nu ne închipuiam că atâtea probleme se vor înfăţişa deodată. Probleme care taie adânc în vechia rânduială a lucrurilor, în viaţa, în obiceiurile şi în gândurile noastre. Am văzut prăbușindu-se instituţiuni, căzând ceace credeam aşezat pe temelii neclintite şi am văzut despreţuindu-se tradiţii vechi, şi vechi credinţe luate în râs. A trebuit să ne obicinuim cu o violenţă de limbaj care uneori ne cutremură. Am asistat la nivelarea claselor, la ridicarea maselor, la o enormă evoluţie într'un timp aşa de scurt. Am văzut dispărând multe lucruri frumoase la privire; bună parte din pitorescul vieţei s'a dus, pentru a face loc unor instituţiuni mai practice, dar mai puţin atrăgătoare.

Lumea a devenit mai gălăgioasă, mai vulgară; fiecare are mai multe drepturi sau crede că le are. Intrucât însă fiecare a profitat din aceste preschimbări, rămâne încă de văzut.

Nu am fost niciodată printre cei cari protestează în potriva progresului real sau contra libertăţei bazate pe ordine. Nu aprob întotdeauna, ba deseori deplâng

chiar deformarea lucrurilor, pentrucă am suflet de artist. Slavă Domnului, însă, că au mai rămas unele singurătăți în care, aceia care găsesc lumea prea plină, pot afla un refugiu, mai ales în țara noastră cu atâtea poteci neumblate.

Mi-a trebuit aproape doi ani, după războiu, ca să mă regăsesc, ca să mă obicinuiesc cu împrejurările vechi-noi, ca să repui, în oarecare măsură, lucrurile în ordine, ca să adaptez pe „azi“ cu „ieri.“

Am pierdut cât mai puțin timp posibil regretând, asemuind, deplângând. Sunt din fire un constructor și constructorii trebue să-și încoarde mușchii, să nu piarză puterea prin tânguiri. Am încercat întotdeauna să prind ocaziile, să trag cel mai bun folos din ele și vecinic sfătuesc pe ceilalți să facă la fel.

Mai presus de toate, de plângeri și de slăbiciuni, toate lucrurile au și o parte bună; să căutăm numai a o desprinde, să o întrebuințăm, să ne-o apropriem.

Paçea nu a adus odihnă, ci numai o puternică nouă tensiune, o adaptare la împrejurări vitregi, un efort ca pacea să nu se prefacă din nou în războiu.

Noi aparțineam unei părți turburate a lumei, dar Țara noastră a devenit de două ori mai mare ca întinderea ei de odinioară. Acum ne-am întors la ceeace erà din veci al nostru, și deoarece am căpătat aceste largi și noui ținuturi, ele trebue să fie cercetate, înțelese și cuprinse în inimele noastre.

Intr'adevăr, în toate privințele viața mea a fost tăiată în două jumătăți: prima jumătate părându-mi-se mult mai îndepărtată decât numărul de ani ce ea îmbrățișează.

M'am reîntors la Cotroceni, la Copăceni, la Sinaia şi la Horezu. Am plutit din nou în sus şi în jos pe Dunăre, am reluat stăpânirea munţilor, a dealurilor şi a şesurilor.

Am călărit încă odată dealungul întinselor maluri ale mării. Am privit apusurile de soare, secerişurile, troenele de zăpadă ale iernii; am fost acoperită de praful lungilor, nesfârşitelor drumuri româneşti, ce acuma se întind încă şi mai departe. Toate scumpele şi vechile adăposturi arătate în cartea „Ţara mea" au fost revăzute. Chiar şi pe bătrâna mea maică stareţă o regăsii încă în viaţă; ea privì la mine cu un zâmbet sfios, pe deasupra prăpăstiei groaznice a celor doi ani de războiu.

Intotdeauna îmi pare că e cevà teamă în feţele pe care le întâlnesc în locurile, care au cunoscut greul jug al duşmanului. O îngrijorare urmăreşte paşii lor: cei doi ani de ocupaţie şi-au lăsat pecetea.

Eu am reclădit căsuţa dela Copăceni, după tipicul caselor boiereşti ale vremurilor trecute; i-am dat pridvorul cu stâlpii albi pe care-i visam, cu un larg acoperiş sur-argintiu de şindrilă. Am sădit grădina mea, în fiecare an câte puţin; căci toate merg încet în zilele astea, timpurile fiind grele.

Povăţuesc pe toată lumea să iubească grădinele, şi cu cât mai grea va fi munca, cu atât mai mare şi mulţumirea.

E straniu şi uimitor să vezi cum omenirea în vremuri de pace îşi cheltueşte fără rost tot ceeace şi-a agonisit şi cu câte opinteli de necrezut alcătueşte totul, din te miri ce, în zile de restrişte. Se întâmplă aşa, în virtutea unei adânci legi de compensare, ce se simte, fără a se puteà tâlmaci. Sânt prea prinsă

ca să adâncesc rostul lucrurilor, şi totuşi am învăţat şi văzut şi în parte am priceput atâtea lucruri, dela răsboiu încoace.

Şi am cugetat gânduri neobişnuite reginelor; dar acum nu vreau să împovărez pe nimeni cu astea.

Vremea de după răsboiu este ca o lungă convalescenţă după o boală grea. Numai pot fi aceeaş, nu numai pentrucă am îmbătrânit, dar şi pentru că s'a făcut o aşa mare schimbare într'un timp atât de scurt.

Mircea, fiul meu cel mic, răpit la începutul furtunei, nu ştie nimic despre acest „post-bellum".

El zace rece şi tăcut în mormântul său. Nu mi-a fost dat să văd ce-ar fi zis, dacă trăia şi avea să înfrunte plăcerile şi durerile lumei acesteia. Iar când intru în vechea biserică spre a depune pe mormântul lui florile proaspete ale fiecărui anotimp, păşind acest prag mi se pare că mă întorc la zilele ce nu mai sânt. Ceilalţi copii au evoluat împreună cu mine, fiecare urmându-şi ursita, după voia lui Dumnezeu.

Toţi iubesc ţara lor ca şi mine; ei au învăţat să fie însă mai întreprinzători, căci le-am deschis ochii asupra timpurilor în cari trăim. Suntem conştienţi de schimbările ce ne-au ajuns, rămânând statornici în ceeace credem că e drept.

Unele lucruri, pe care visasem să le fac „după războiu," sunt azi imposibile; banii au altă valoare, visurile au luat alte întruchipări.

Sunt azi mai tristă decât eram odinioară, dar mai tare şi mai liniştită. Am învăţat mai bine cum să ajut...

Voinţa mi s'a oţelit; pun mai puţin preţ

pe părerea altora. Iar pământul, marea şi cerul îmi sunt mai dragi ca niciodată, împreună cu toate lucrurile plăcute, impunătoare şi frumoase de pe pământ.

Am cutreerat cu timpul toate colţurile ţării mele, atât din teritoriile cele vechi cât şi din cele noui. Trebuià să le cunosc, să le văd şi să pătrund adânc nevoile şi nădejdile lor; dar mai am încă mult de făcut.

Eu nu pot decât să-mi împlinesc modesta mea misiune, iar pe cei tineri să-i cresc cu idealul de a continuà sarcina noastră. Nu trebue să ne închipuim că suntem indispensabili şi că e fără de sfârşit timpul cât ne e dat să lucrăm. Dar, ca să fim muncitori, buni şi de folos, trebue să avem încredere în opera noastră.

Sunt încă voinică, mintea mi-e vioaie, sănătatea nu mi-e zdruncinată, am multe idealuri; timpul însă zboară cu nepăsare faţă de truda omenească şi cum pot să ştiu câţi ani îmi vor mai fi hărăziţi? ca să duc toate acestea mai departe...

* * *

Am să zugrăvesc acum un tablou nou, un tablou de după războiu, având însă liniştea viziunilor dinainte de războiu, atât de dragi inimei mele.

Pe celălalt povârniş al munţilor, cari acum nu mai sunt hotare despărţind poporul nostru în două, stă un mic castel pe o stâncă repede şi înaintată.

Nu e decât o fortăreaţă rustică din vremuri mai vechi, un castel clădit poate de cruciaţi, dar mai probabil un punct de apărare de pe timpul năvălirilor turceşti.

Pe un masiv de dealuri şi munţi ale căror poale mai joase sunt acoperite cu păduri de brad şi de mesteacăn, el se înfăţişează puternic şi singuratec ca un stejar pus să păzească între şes şi munte intrarea unei trecători.

Zidurile-i înalte şi groase de câţiva metri se ridică deadreptul pe stânca, cu care sunt astfel de îmbinate încât alcătuesc un tot.

Mai multe turnuri neregulate răsar din aceste imense ziduri, ce par că nu se mai pot cucerì. O scară strâmtă de piatră cu trepte numeroase aleargă pe o pantă dreaptă spre o uşă greoaie şi simplă, singura intrare în cetate, secretă, misterioasă şi nebăgată în seamă.

Nu are nici o năzuinţă de frumuseţe, nici de arhitectură deosebită; este numai un castel de luptă, puternic şi primitiv. Iar dacă are o istorie a sa, a păstrat-o tăinuită în mâna-i singuratecă de piatră.

In vremi trecute, cu mulţi ani în urmă, când castelul erà încă pe pământ străin, am trecut odată pe la poalele acestei ciudate cetăţui. Singurătatea ei m'a atras: aş fi vrut să ştiu a cui erà şi dece părea aşa de părăsită şi neîngrijită.

Mă cuprinse un dor să o posed şi să-i redau viaţă.

Aceasta fu numai o viziune trecătoare, dispărută într'o clipă, ştearsă de praful motorului meu. Nu erà decât o nălucire, un vis, repede înlăturat de alte gânduri.

Insă eu niciodată nu am uitat-o: mi se părea tare, aşa de impunătoare şi de ciudată, profilându-se cu stânca ei pe fundul împădurit, păzitoare a dru-

murilor din munţi şi a celor câtevà sătuleţe culcate la picioarele ei.

După ce regiunea asta devenì a noastră, una din primele mele vizite a fost la această singuratecă cetăţuie, care făcuse o atât de puternică impresie asupra mea. Mă întrebam dacă mai există, temându-mă că ar fi putut să fie nimicită. Cu atât mai mult, cu cât şi prin această vale duşmanul se năpustise asupra noastră.

Spre marea mea mulţumire, cetatea rămăsese neatinsă, cu înfăţişarea ei răsboinică, sfidătoare, singuratecă, fără viaţă şi aproape fără ochi. Ne-am decis să o explorăm; astfel, plini de nerăbdare am urcat povârnişul greu care duce la ea, am suit multe trepte de piatră şi, cum îmi procurasem cheia, am deschis tainica poartă, singura intrare în această misterioasă cetate.

Ce ciudat dar fermecătoŕ mic locaş!

O curticică interioară închisă peste tot de ziduri înalte şi foarte groase, străpunse ici şi colo de mici ferestre; galerii şubrede de lemn, unele aşezate chiar sub acoperiş, se află dealungul acestor ziduri. Trepte strâmte şi ştirbite duc în diferitele turnuri, în numeroasele săli boltite, joase, spoite în alb iar altele cu tavane de grinzi grele; edificiul întreg de o soliditate de necrezut, în bună stare şi nici decum în ruină, dar cu totul părăginit şi golit ca o inimă părăsită.

Un colţişor tăcut şi trist dar nemaipomenit de atrăgător, cu o minunată vedere dela fiecare ferestruie. Iar mie mi se părea că avea un suflet adormit şi doritor de a fi deşteptat.

Impreună cu copiii mei de îndată am început

să țesem visuri înjurul acestui Brân sau Brâna, straniul, singuraticul, fascinantul mic castel, care nu aparținea nimănui, de care nimeni nu îngrijea, care nu a fost niciodată iubit, nici locuit de când lumea. Brân, Brâna... acest magic, pitoresc, poetic, tainic, mic loc...

Și într'o zi — căci acestea sunt cuvintele cu care se începe istorisirea evenimentelor mari și mici —, într'o zi... o solie a orașului Brașov, căruia aparținea, pare-se, Brân, veni la mine, și cu vorbe asemănătoare celor întrebuințate în decursul tuturor vremurilor la oferire de daruri suveranilor, Brân mi-a fost oferit mie! Brân sau Brâna, mica cetate solitară, ciudată și răsboinică, mica fortăreață mi-a fost oferită mie!.....

Cu greu putui crede urechilor mele. Dar mi se prezintaseră tot felul de hârtii cu peceții și semnături și formule frumos sunătoare, după cum prevede legea. Și eu a trebuit să iscălesc. Totul s'a făcut cu multă ceremonie, multe bune urări și blagosloviri și frumoase și amabile cuvinte. Apoi solia plecă, lăsându-mă pe mine cu un pergament fățos și sigilat, și Brân erà al meu, al meu!....

Ca și bătrânul boier, care cu mulți ani în urmă mi-a lăsat vila părăsită din parcul trist și plin de bălării, tot acest gând a îndemnat și comunitatea din Brașov ca micul și singuraticul castel să fie predat în mâini cari să-l îngrijească și să-l deștepte la o viață pe care nu o mai trăise până aici. Mai mult nu știu, dar generosul fapt rămâne; oricare ar fi fost motivul lor, ei au venit și mi l'au oferit. De acù în colo, Brâna cea iubită îmi aparține!

A fost un moment impunător când m'am dus să iau în primire mica mea cetate. Toți țăranii din

jur se bucurau împreună cu mine. Căci sosirea mea eră un eveniment binecuvântat în viața lor sarbădă și impovărată de griji.

Acum singurateca mica cetate și fără de suflet, fără de stăpân se va deșteptă la viață, va privi în jos de pe înălțimea ei, va deveni deodată un punct de razim, un protector al locuitorilor din împrejurimi. care va avea grijă de bunul lor traiu și de nevoile lor. A venit norodul întreg să mă întâmpine. Toți, în strae de sărbătoare, să-mi ureze noroc, sănătate și viață lungă; au venit să-și exprime mulțumirea că a devenit al meu castelul. Firește că au venit și cu plângerile lor, jalbele lor, căci nu ești regină și mama unui popor numai ca să primești felicitări și să auzi cuvinte de mulțumire!

Cu câtă bucurie și cu câtă tragere de inimă m'am apucat să prefac Brânul meu, pentru a fi mai lesne și mai plăcut de locuit în el, lăsând să intre mai multă lumină, reparând coridoarele întunecoase, făcând odăi noui din tot felul de colțuri, întrebuințând mansardele de lemn, folosindu-mă de goluri uriașe, descoperind treceri și mici scări ascunse, transformând ciudatele turnulețe în odăi de locuit; punând însă multă băgare de seamă ca să păstrez înfățișarea severă și primitivă a locului. Aveam un scump bătrân arhitect al casei noastre, moștenit de pe timpul regelui Carol. Și el mereu visase că-i va fi dat într'o zi să repare un vechiu castel; acum această mică și fantastică clădire a devenit munca sa preferată.

El s'a instalat acolo, ca o bufniță într'un zid vechiu, și își pune toată dragostea, toată îndemânarea să facă un adevărat giuvaer din mica mea comoară. Dar noi nu ne grăbim să isprăvim lucrul, suntem

ca nişte copii cu o jucărie ce ne e dragă şi de care nu ne săturăm niciodată; în fiecare an, noi refacem câte cevà, fără a ne permite să schimbăm aspectul original al clădirei. Mica cetate a rămas deci puternică şi semeaţă.

Dar acum a fost însufleţită: ochii ei sânt deschişi, este trezită, revenind cu bucurie la viaţă. In interior zidurile ei văruite şi de o înfăţişare rustică au fost păstrate; scările sânt încă repezi, strâmbe; încăperile nu toate la fel, clădite după cum erà şi stânca, aproape fiecare la o altă înălţime. Trebue să ai grije să nu te împiedici de prag, să nu-ţi loveşti capul de pervazul scund al uşilor. De fapt tot timpul trebue să te uiţi cu luare aminte, pentrucă mereu dai de colţuri neaşteptate, şi niciodată nu ştii când vei întâlnì o treaptă, un tavan prea jos, o grindă înaintată.

Mulţi din generaţia mea au dat din cap, neaprobând gustul meu pentru o atât de nepractică locuinţă; „la vârsta D-tale“! adăogau cei mai mulţi cu nedumerire.

Eu însă îl iubesc! şi cu asta totul e zis!

Ceva copilăresc a rămas poate în inima mea: o dragoste de descoperiri romantice, de aventuri.

Eu am tot poftit pe unii din generaţia mea, să vie numai să-l vază, când eu locuesc acolo. Eu aduc pe copiii mei, pe prietenii lor, sau pe prieteni mai tineri ai mei, cari nu văd altceva decât farmecele comoarei mele!

In dosul zidurilor sale, neînchipuit de groase, am strâns o curioasă colecţie de lucruri vechi de o înfăţişare mai mult sau mai puţin rustică: sculpturi ciudate, chipuri vechi în lemn, piatră sau metal,

chipuri care se simt la locul lor în acest locaş auster şi medieval; stranii şi vechi icoane pe funduri de aur, uşor aburite de vreme; vechi covoare, pietre, ulcioare, tronuri, vase de aramă şi de alamă şi olărie ţărănească din diferite regiuni; curioase şi vechi colţare şi dulapuri, mese grele de ştejar, neprinse în cue de fier, şi scaune. Dar mai sunt şi jelţuri uriaşe şi plăcute, sofale şi divanuri, ale căror culori şi stofe fiind bine alese se armonizează plăcut cu restul, se împacă desăvârşit cu tovarăşii mai severi. Şi peste tot flori; florile cele mai frumoase, cele mai simple: gălbinele şi floarea soarelui, alcătuind o gamă de portocaliu şi galben; apoi trandafiri şi ochiul boului, dălii, buchete mari înflăcărate de călţunaşi, enorme şi mândre mănuchiuri de iubiţii crini albi; fiecare floare găsindu-şi fondul potrivit, căpătând o însemnătate şi mai mare faţă de zidurile văruite sau pe blidarele şi dulapurile înnegrite de vreme, în adâncitele deschideri ale ferestrelor, ieşind din ciudate mici firide, săpate în nespusa grosime a zidurilor. Nu am văzut nici o casă care să iubească florile mai mult ca micul meu vechiu castel; fiecare colţ are nevoe de ele, le primeşte, le doreşte...

Toate ceardacurile au cutii pline cu muşcate roşii, şi jumătate din curtea interioară a fost despărţită şi transformată într'o mică grădină presărată cu flori luminoase.

Această grădiniţă este mândra stăpână a unei fântâne adânci de mai multe sute de picioare.

Bătrânul meu arhitect are un talent deosebit pentru a clădi cele mai minunate vetre; fiecare din ele este de obiceiu zidită după înfăţişarea şi mărimea odăii;

cele mai multe sânt adevărate vetre țărănești, văruite, zidite din cărămizi cu tot felul de colțuri și cu policioare eșite, pentruca oalele și bătrânele icoane să poată găsì locșorul lor potrivit, părând că au fost acolo de când lumea și par că anume făcute pentru acel loc anumit.

La poalele castelului era o grădină de zarzavat, dealungul unei pajiști umede și de un verde de smarald, unde „nu mă uita" crește în puzderie. Am transformat grădina într'un fel de răzor de flori, o adevărată orgie de culori, asupra căreia mica cetate privește în jos cu un zâmbet în locul încruntărei cu care se uità ea altă dată.

La anumite zile, cei mai săraci dintre țărani urcă scara cea repede de piatră a castelului și se înghesuiesc în curtea cetăței mele, și acolo, ca în vremuri feudale, le împart grâu, porumb, bani și haine. O întrunire mai pitorească de sdrențăroși cu greu se poate închipuì: sbârciți bărbați bătrâni cu părul lung, cu cămeși albe și chimire largi de piele și straie de culoarea pământului, femei bătrâne, gălbejite și uscate ca niște înspăimântătoare vrăjitoare se scoboară din îndepărtații lor munți; orfani de războiu cu ochii mari și duioși aduși acì de doicile lor istovite de necazuri, greu împovărate cu nenumărații lor copii, unii și alții răbdători, supuși, îndurători, și cuprinși de o demnitate liniștită în ciuda sărăciei lor lucii.

Și toți se îmbulzesc în jurul meu, sărutându-mi mâinele, mânecele sau poalele hainii mele; iar neîncetatele lor mulțumiri fac să pară mult prea sărăcăcioase darurile mele. Apoi, cu toții pornesc din nou bătrânii. Tremurătoare, băbuțele obosite de griji, mame și copii orfani, toți blagoslovindu-mă

cu vorbe înflorite, urându-mi noroc, sănătate, viaţă lungă, belşug şi o inimă înţelegătoare a sărăciei lor. Rugându-mă să mai viu, să viu mai des, să nu-i uit, să „mă scobor din înălţimea mea“ spre ei şi să nu mă ţiu de alte lucruri; pe când eu, simţindu-mă umilită, privesc la ei cum scoboară şchiopătând cu micul lor dar treptele cele repezi, împrăştiindu-se pe la sărăcăcioasele lor căsuţe ascunse printre dealuri...

Câte odată, întovorăşită de unul sau altul din copiii mei, sau de însoţitorii mei mai tineri, îmbrăcată în strălucitul costum al ţinutului, pe un căluţ voinic de munte călăresc peste dealuri, prin poteci înfricoşate şi repezi, ce primăvara se prefac în albii de şuvoaie. Atunci se întâmplă ca pe neaşteptate să dăm peste unul din acei ciudaţi, uscaţi şi betegi bătrâni şi peste femeile ce se grămădeau în curtea castelului ca să primească pomeni.

Ne salută cu bucurie însă cu nedumerire, minunându-se ce a putut face pe regina lor să rătăcească în aşa de îndepărtate şi până aci nici odată umblate colţuri, pe nişte aşa de prăpăstioase şi rău ţinute drumuri.

Eu mă opresc şi vorbesc cu ei, ei dau din cap şi oftează şi zâmbesc, şi în vorbirea lor ciudată sfârşesc mai totdeauna cu o binecuvântare sau o urare de noroc şi dorinţa lor de a ne revedea pe acolo....

Urcăm mereu pe poteci bătute, în poduri umbrite de brad, întunecoase, tainice, plăcute prin mirosul pătrunzător al reşinei încălzite la soare, prin stufişuri dese şi întunecoase sau prin luminişuri cu muşchiu, încinse de brazi seculari, drepţi şi maestoşi şi

ca o armată de uriaşi. Munţii albaştri, în umbră, alcătuesc un zid atât de impunător, atât de frumos, atât de neschimbat prin puterea şi trăinicia lui, încât în inimele noastre se înalţă o rugăciune în cinstirea frumuseţei! Vecinica şi neschimbata frumuseţe a fiinţelor, a culoarei, a firei întregi e pentru mine ca o adâncă religie ce-mi întăreşte speranţa în cealaltă viaţă, sporindu-mi credinţa în izbânda adevărului şi a bunătăţii, în înfrângerea răului, a morţei...

Pe amurg ne întoarcem căutând cu greu drumul peste pietrele alunecoase, iar umbrele noastre se lungesc atât de tare, încât noi şi chiar caii noştri par'că mergem pe picioroange.

La Brân sau Brâna cea iubită, cum îmi place câteodată să numesc castelul meu care prin mine a câştigat viaţă, am mai stat odată o noapte, la începutul iernei, când căzuse zăpada şi când o lună plină îşi lunecă tainic palidele raze în curtea cu grijă păzită, par'că ar fi încercat să descopere tainele pe care le ascundem cu grijă de lumea din afară. Răsboinicul mic castel aveà, în noaptea aceia, o înfăţişare cu totul deosebită; d'abia se mai zăreà, era ca un vis, o nălucă a închipuirei mele. Cu o lumânare de ceară în mână, o greoaie lumânare galbenă făcută de maici, mirosind îmbătător a miere, am rătăcit prin cetatea mea, în sus şi în jos pe nesfârşitele ei scări drepte, prin bolţile ei aşa de joase, păşind cu băgare de seamă peste pragurile ridicate, prin galerii tainice care conduc la turnurile scunde cu mici ferestrui, de unde se poate vedeà în jos, spre valea pacinică în râul ce şerpueşte ca o potecă strălucitoare. Nici un sgomot; tăcere adâncă, lumea fiind toată adormită, totul alb sub prima haină de

zăpada argintie la lumina puternică a lunei. Ce straniu și neînchipuit locșor pentru vremurile noastre atât de grăbite și pline de întâmplări și lupte de tot felul; un loc pacinic și ascuns.

Mă simțeam nespus de departe de viața de toate zilele, aproape o străină față de mine însumi, dar atât de îndrăgostită de această lume de altă dată, de această locuință pe care vreau să o împărtesc numai cu acei cari înțeleg farmecul ei precum îl înțeleg eu.

Mi-am păstrat aci cu gelozie un traiu ferit de toți acei care sunt prea dedați cu felul de traiu regesc, convențional și prea confortabil.

Vai, dar ce frig erà! Ce fantastic să te uiți în jos, atârnat asupra unei înălțimi atât de amețitoare. Și cum picurà lumânarea mea mirositoare a miere în bătaia vântului care mă cuprindeà din toate colțurile. Trebuì să mă grăbesc să mă întorc jos la focul mare, cu flăcări trosnind în vatra uriașă din lunga și joasa încăpere, care a fost odinioară un fel de pod și unde ceilalți erau întruniți, tăinuind, povestind sau ascultând cum șuerà vântul în jurul vechilor ziduri. Oh! ce plăcut erà în jurul acelei vetre uriașe, ce păreà ca o odaie de mare, cu un acoperiș sub care cu toții puteam să ne ghemuim cât mai aproape de jăratec.

Dar veni vremea culcărei și cu toții ne împrăștiarăm în odăile noastre din cele patru colțuri ale castelului. Pe scara mea tăinuită, strâmba și repedea scară de piatră, ascunsă în grosimea zidului, cu câte o deschidere la căpătâele ei, am scoborît cu o lampă veche de ulei, asemenea acelora întrebuințate acum câtevà veacuri de creștini în catacombe. Eu am avut aceiași senzație, că mă cobor într'o catacombă pe

acea scară mică și întunecoasă care duce în jos... tot la vale ca într'un puț.

Cum urlă vântul în jurul camerei mele de culcare, o odaie izolată într'unul din turnuri. Albă, cu tavanul scund, are ferestre cu chenare de marmură, rămășițe dintr'o veche biserică bizantină pe care le-am adus din Grecia și care se simt aci ca la ele acasă. Focul pâlpâie necontenit în vetrele cele mici și albe; focul flăcărilor umple camera mică cu lumina ce se joacă cu umbra, aurind zidurile albe, făcând să strălucească vechile icoane și candelele de argint atârnate în fața lor, aruncând lumini neașteptate asupra vălului moale chinezesc, de un albastru închis.

Intr'un colț între cele două ferestre, pe un vechiu capitel de piatră al unui stâlp de biserică, se află un călugăr cioplit din lemn. O înfățișare impunătoare cu o față minunată de schimnic; el este păzitorul tăcut al acestei odăi, tovarășul orelor mele de singurătate. O lumânare de ceară arde lângă el și un vas persan, cu flori vecinic împrospătate, stă la picioarele lui. El pare a fi în rugăciune, cu capul plecat și ochii închiși, stă ca o întruchipare a răbdărei și a uitărei de sine. Mi-a fost dăruit de mama mea și a fost mutat din casă în casă; însă această odaie cu bolți scunde, împrejurul căreia cele patru vânturi urlă și șueră, cântând înfricoșatul lor cântec, este adevăratul său locaș. Aici și-a găsit însfârșit odihna. Nu mă ia în seamă, dar văpaia roșie a flăcărilor îi dă înfățișeri de viață adevărată. El veghează asupra somnului meu și când mă trezesc în zori de zi, el e acolo tot rugându-se! Fața lui e mai fioroasă și mai impunătoare ca oricând în lumina zorilor.

*

Fost-am oare în stare să redau ceva din farmecul Brânei celei iubite? — Mi-e teamă că nu.

Copilul meu, care iubeşte mai mult Branul, mi-a zis: N'ai să fii nici odată în stare să faci pe cel ce nu l'a văzut, să-l vadă aşa cum este într'adevăr.

Şi mi-e teamă că aşa e.

Dar eu am vorbit despre el ca un îndrăgostit care îşi cântă dragostea — e tot ceace pot face.

Această dragoste mi-a venit în anii mai maturi, în cealaltă parte a prăpastiei care mi-a tăiat viaţa în două. Astfel că e un fel de simbol pentru mine, un semn că viaţa se poate începe din nou.... chiar şi după răsboiu şi surghiun, puţin cam altfel, fără îndoială, dar cu aceiaş energie mereu tânără şi cu aceea vecinică împrospătare a credinţei şi speranţei de care, slavă Domnului, este pururea capabilă inima omenească...

Maria

ADA-KALE

Un Jankee din continentul nou, a scris odată într'o carte c'ar fi de dorit să învețe omul în viață și puțină filosofie. Deși cu această știință n'ar ajunge să câștige bani prea din belșug, ar trage totuși din ea adevăruri și foloase, după care bogatul suspină înzădar, neputându-le cumpăra cu toate milioanele lui.

Are dreptate Ralph Waldo Trine. Are și nu prea. Cu milioane poți cumpăra kilograme de foloase materiale — și să fiu al dracului dacă nu sunt foloase — iar cu punga goală te alegi abia cu câte-va grame de foloase morale, ale căror frumuseți, pentru a fi înțelese, cer neapărat ajutorul filosofiei.

Ori cum o fi, când flueră vântul prin buzunare, filosofezi fără să vrei. Și cum într'ale mele bântue furtuna, m'am pomenit cu încetul aflând un adevăr, din care am tras, firește, foloasele mele. Anume: că traiul nostru e fum. Vânt și fum!

Cu acest bagaj ușor, trec de atunci prin lume, fără supărare. Azi aici, mâne acolo, nicăiri intim și mult, azi pe pământ și mâine în lună, râd de durerile mele și plâng de ale tuturor... „Astfel am trecut de-a lumei hotar" voi putea spune ca poetul, în ziua d'apoi... cât mai târziu, nădăjduesc! Nu că mi-e frică de moarte. N'o alung, nici n'o aștept. Insă n'o cunosc. Pe când viața aceasta — fum, iluzie ce-o fi — o știu din fir în fir. Mă împac în deobște cu ea, și numai rare ori mi se întâmplă să rămân nedumerit. Dăunăzi de pildă, când m'am pomenit, pe neașteptate, cu bani în buzunar!

Câte nu poate face omul cu parale când n'are habar de filosofie. Dar când ştie lămurit că totul e deşertăciune, la ce mai sunt bune?.. Doar un lucru îi rămâne... să se scape de ele — şi cât mai curând.

M'am hotărît deci să le dăruesc Căilor Ferate şi m'am pornit la drum. Ţinta: Adá-Kale.

Când voiu fi întors, mai voi strânge un crac la cingătoare și voi citi pe Waldo Trine!..

* * *

Să spun adevărat, căci minciuna fără rost este un cusur nesuferit. Am făcut un ocol cam lung. Am luat-o prin Moldova, Ardeal şi Banat. România Mare de jur împrejur. Impresiile culese le-am tipărit într'o carte, ce nu se poate citi. O carte ce va porni cu mine în ceia lume. Și asta nu de altceva, decât de frică să nu supăr cumva pe fraţii noștri de dincolo. Și n'ar fi avut de ce. Căci din întreaga aceastā primblare, viu în amintire mi-au rămas doar două cuvinte: „Kenerèş" şi „Fizetnó" — adă pâne şi fă-mi plata — precum, dealtfel, şi frumuseţea sinagogelor, ca dovadă că în oraşele Ardealului domnesc Ianoş și Israel. Iar cutreeratul satelor l-am amânat pe altă dată. Acolo e românimea. Știu. Dar automobil n'am avut, iar de boala mersului pe jos m'au vindecat răsboaiele.

Când am spus că m'am hotărît să *dăruesc* banii Căilor Ferate, am greşit. Mă gândeam că a plăti un bilet de Clasa I, pentru a sta în picioare într'a II-a, înseamnă a face statului un dar. Insă nu e așa. Dinpotrivă, călătorul e în câștig. Căci în schimbul neajunsului, de a sta în picioare, Căile Ferate Române, îi dă sfaturi scrise pe pereţi. De pildă: să nu scuipe, îl învaţă Direcţiunea, căci «tuberculoza (oftica) și mai toate boalele contagioase (molipsitoare) se răspândesc prin spută (scuipat)».

In afară de învăţături de hygienă, mai capătă deci călătorul și lecţii gratuite de franceză. Toate intră în preţul biletului... și tot el să se plângă? Fără doar — acuma mă gândesc — dacă Direcţiunea Căilor Ferate a avut dinpotrivă în vedere să dea lecţii de limba română... ziariştilor de pildă, ceea ce ar fi o necuviinţă.

Ori cum o fi, avisul acesta m'a făcut să îndur ușor căldura, înghesuiala și oboseala și să petrec vesel jumătatea de ceas dintre Mehadia și Orșova.

Am ajuns deci bine dispus la ținta călătoriei mele.

De-aşi fi fost dealtfel cel mai posac om din lume — ceea ce, Doamne păzește, nu sunt — încă trebuia să mă înseninez decum m'am dat jos din vagon. N'am apucat bine să umblu cale de o svârlitură de băț, c'am și dat ochii cu Dunărea, încolăcită între munți.

Cunosc cursul acestei ape, din leagăn până la mormânt, De la basinul din grădina Prințului de Fürstenberg, de la părăuoașul ce se rostogolește vesel printre pietrele Pădurii Negre, la râul, încărcat cu vase comerciale, ce înconjoară Viena, oglindind în undele sale mândrele-i terase seculare până la apa uriașă peste care Traian își aruncase podurile, Nicopole bătrân, unde un Basarab luptase la cot cu un Duce de Bourgogne, Brăila și Galați, bogăția Țării, Ismail vestita cetate și Isaccea, sat sărac, care a fost poate tainica Vicina la răsăritul căreia se desparte râul în trei, pentru a-și curma srălucita carieră în cel mai frumos chip din lume... înfrățirea cu marea.

E într'adevăr grandioasă povestea acestei vieți bătrâne, mereu întinerită.

Așa cum îl cunosc eu însă, nicăiri nu-și poartă râu frumusețea cu atâta mândrie, ca între Orșova și Severin.

Pune Dunărea, în felul ei cum curge acolo, atâta măreție simplă, atâta reculegere parcă, încât te simți pătruns de-un sentiment ciudat-așa ceva cum e când intri întâia dată într'o bătrână catedrală gotică — un nepriceput simțimânt de credința, pe care în ceasurile pierdute îl are până și ateul, când desbrăcat de vanitate, stă singur și umil în fața majestății liniștii!

Și astfel, cu suflet copleșit, m'am dus în tăcere dealungul Dunării, singur, înspre miază-zi.... până m'am pomenit de-odată cu un Turc în fața mea, care, așezat pe marginea drumului, își fuma în tihnă ciubucul la soare. — Un minaret, în fund, dincolo de apă, se ridica dintre copaci.

Această neașteptată arătare, îmi răscoli în inimă do-

rinţi dedemult... Sheherazada şi Alandin, Loti şi Aziade, ţările Profetului, soare şi palmieri.

— „Cald, Ibrahim“ spun Turcului pentru a intra în vorbă cu el.

— „Cald“, zice „Dar mă chiamă Ali“.

— „Oh! să am iertare! Domnule Ali, n'ai putea să-mi spui unde este Adá-Kale?“

— „Uite colea, insula din faţă. Vrei să te duc?“

— „Sigur că vreu. Dar cum?“

— „Cu barca“ spune „că doar sunt barcagiu. D'asta stau aici, să trec călătorii“.

Ali e bătran, peste 60 ani, dar e voinic cât doi de douăzeci. Mă învoesc.

— „Hai să mergem. Cât punem până acolo?“

— „Vre-o zece minute, că e apa liniştită“.

Pe o cărăruşă, printre stânci alunecoase, ne coborâm la mal. O luntre, legată cu frânghia de un butuc, se legănă pe valuri. Inlăuntru, un piciu de vre-o 10 ani, dormea cu faţa în sus.

— „E copilul d-tale?“ întreb eu pe vâslaş.

— „Nu domnule, e al unei femei din Adá-Kale“ zice.

— „Turc?“

— „In Adá-Kale sunt numai turci“.

Ne urcăm. Băeţelul se deşteaptă, sare afară din luntre, o desleagă şi se urcă din nou, luând în mână cârma, pe când bătrânul, în celălalt capăt, apucă vâslele. Incepe mişcarea cadenţată a lopeţilor, mânuite cu atâta dibăcie încât sforţarea nu se simte; s'ar părea că mângâe numai suprafaţa apei.

Amintiri dedemult îmi flutură prin gând.

Plimbări cu pescarii, pe mările Nordului, în fapta zilei, când e apa netedă ca sticla. Apusuri de soare, când e apa creaţă. Şi furtuni în larg, când apa se umflă, spumegă, se aruncă şi se despică şi barca saltă în cap de val şi iar se cufundă şi pânza se pleacă culcată pe mare... grozavele clipe frumoase, când te uiţi sălbatec cum se apropie moartea... şi admiri. Admiri uriaşa luptă ce se dă între puterea oarbă a elementelor deslănţuite şi puterea conştientă a omului, a pescarului cu ochii cruzi, ale cărui braţe vânjoase aci mânuesc lopata, aci trag sfoara, strâng şi desfăşoară pânza!.. Şi pe

urmă, după ce ai ajuns la mal, frumoasa clipă, când strângi bărbăteşte mâna noduroasă a învingătorului.

Amintiri, Amintiri! Când stai de priveşti în urmă, icoane din chiar traiul tău par frânturi din alte traiuri. Te încolţeşte viaţa şi te micşorează. *Anii cari trec, scad în loc s'adaoge!*

— „Dece plângi?“ mă întreabă Ali.

— „Eu? Nu..., bate vântul şi-mi lăcrămează ochii.“

— „Ce vânt? că nici o boare nu se simte!“

— „Ei, o fi aerul atunci. Nu sunt obişnuit... şi zi, e frumos la Adá-Kale?“

Intrebare făcută doar ca să întorc vorba — căci încolo aveam insula în faţa ochilor. Nicăiri, nimic, în toată frumoasa asta de ţară românească, nu m'a tulburat cât cotul Dunării la Adá-Kale. Munţi înalţi şi împăduriţi o strâng ca într'o cingătoare. Şi cum spre Porţile de Fier râul coteşte la stânga şi munţii se împreunează, pare mai mult a fi un lac acolo, din mijlocul căruia se ridică, verde şi albă, insula, cu minaretul ei, care se înalţă, subţire, spre cerul de safir.

Cum bătrânul nedomerit încă de ce vânt îmi tulburase ochii, rămăsese tăcut, copilul s'apucă să răspundă el la cuvintele mele din urmă:

— „Foarte farmos“ îmi spuse în româneasca lui stricată. „Eu cunoşti bine tot. Dacă Domnu vrei, eu duci cu D-ta s'arăţi“.

Verbele n'aveau pentru el altă formă decât a doua de la singular. Dar ce are a face. Ochii lui îmi părură buni. Imi plăcu.

— „Bine, băeţaş. Să-mi fii tu călăuză.“

Şi cum barca tocmai se apropia de mal, copilul sări iar din ea ca s'o lege de un stâlp, iar bătrânul, după ce-şi aşeză lopeţile înlăuntru, îmi spuse liniştit:

— „Imi plătiţi la întors“.

O vorbă pe care Caron n'ar fi spus-o.

Intâiul lucru ce-mi cuprinse privirea, când ajunsei pe insulă, fu plutonul de grăniceri români. Pentru noi cucerirea aceasta e o fală; pentru mâna de turci ce locueşte acolo, este o durere.

— „Inainte nu fost grănicer“ îmi spuse copilul. „Noi erai Turci“.

— „Şi acuma?“

— „Acuma Români. Eu ştii româneşte nu bine. Dar trebui învăţat. Domnul înţelegi?“

Am trecut şi noi pe acolo! Inţeleg, copile, lasă...

Cum am intrat pe poarta cetăţii, înlăuntru, pe dreapta, se întindeau tarabele vânzătorilor de mărunţişuri. Amintiri pentru călători, sau, cum se zic astăzi — pentru că e mai frumos, nu aşa? — „Suvenire pentru voiajori“. N'am cumpărat nimic, decât o cutie de ţigarete. Căci singura industrie din Adá-Kale fiind cultura de tutun, e în adevăr o amintire locală. Unde mai pui că-ţi duce gândul la vremea când cumpărai această marfă, de contrabandă, la Turnu-Severin, şi unde pui că mai are asupra altor amintiri, avantajul de a se preface în fum.

Adá-Kale a fost o fortăreaţă, când în mâinile Turcilor, când într'ale Austriacilor. Se află la punctul unde, înainte de 1916, era graniţa dintre România, Serbia şi Ungaria.

In chestiunea Dunării n'a fost amestecată. Din punct de vedere politic şi-a avut însă însemnătatea ei, mai ales pe vremuri, când îşi ţineau Turcii aici o puternică avantgardă militară. Astăzi, din acest trecut, au rămas zidurile cetăţii, mari, încă întregi, cuprinzând mai bine din jumătatea insulei înlăuntru cărora a înflorit un orăşel turcesc, cu străzi înguste, peste care se întind pânze dela casă la casă pentru a feri de soare, cu cafenele multe, în faţa cărora Musulmani indolenţi sorb cafeaua şi narghileaua, cu geamii, cu hogii şi însfârşit cu acele lucruri, supărătoare pentru creştini, femei prea îmbrobodite, prea multe grătii la fereşti.

Pe strada mare mă opresc să iau masa la un birt de creştini, singurii din insulă. Călăuza, în timpul acesta se hârjonea prin praful străzei cu alţi copii, poate călăuze şi ei.

— „Hai piciule“ spun după vre-o jumătate de ceas „hai, c'am isprăvit. Să vedem mai departe“.

Pornim amândoi. Cutreerăm târguşorul, în dreapta, în stânga, tot ce este de văzut, geamia cu o fântână în faţă şi c'un covor persan înlăuntru, zidurile cetăţii cu bolţi ră-

coroase şi cu ascunzători şi în sfârşit, dincolo de zid, malul gol dinspre Vârciorova.

De aici, din capătul acesta al insulei, vederea prinde o măreţie neînchipuită. Mărturisesc că pe cât îmi place natura, pe atâta mă plictisesc descrierile ei. Frumuseţea aceasta este pur vizuală. Impreunarea de cuvinte nu poate trezi în mintea noastră farmecile ce ni se strecoară în suflet prin oglinda ochilor. Singurul artist în stare să făptuiască minunea aceasta este pictorul. Trec deci... acum, căci atunci am rămas atâta timp privind cum curge apa Dunării între munţii României şi ai Serbiei, încât călăuza, nerăbdătoare, mă întreabă, ca mai odinioară vâslaşul:

— „Domnul dormi?"

Nu, nu e somn, precum atunci nu era plâns. Visam. Mă gândeam la geniul poporului nostru, la poezile lui populare:

„Dunăre, mama vitează",
„De când lumea îmi stai de pază!"
. . . .
„Eu cu Dunărea sunt una"
„Batem timpul şi furtuna!"

Mă gândeam — la câte, Doamne! — la istoria acestui râu, din negura zilelor trecute „Trajanus Danubium transit" — până la lumina zilelor mai noi „Kaiserlichköniglichoesterreichischungarischeeinzigprivilegiertedonaudampfschiffahrtsgesellschaft" [1]).

— „Domnul vizitat oraş" îmi spune copilul văzând că tot nu mă urnesc din loc „Vrei vezi casa Osmană?"

— „O casă înlăuntru? Cum să nu. Mergem la tine".

— „La mine nu. Acolo sărac. Areţi casa bogat".

— „Cunoşti tu o casă bogată?"

Băiatul se înflăcărează:

— „Bogat, formos aşa formos!.."

Bată-te vina, piciule, hai să mergem. Şi mă apuc să-l întreb:

— „Va să zică voi sunteţi săraci. Ce faci tu cu banii pe care-i câştigi? Ii dai mamei, hai?"

---

[1]) Glumă? Nu. Citiţi „Chestiunea Dunării", de Gr. Antipa. Cultura Naţională, 1924, p. 21.

— „Nuuu...“ zice el „strângi.“
— „Strângi? Pentruce?“
— „Pentru să mergi la Constanța.“
— „Ce să faci acolo?“
— „Acolo e capitala.“
— „La București, vrei să spui.“
— „Nu. La Constanța?“

Nu mai pricep. Copilului îi este necaz, pentru că vede că nu-mi poate tălmăci ce vrea. Mă întreabă:

— „Domnul știi turcește?“

— „Nu puiule. Dar nu e nimic. O să ne înțelegem noi. Ce vrei tu să faci în capitală?“

— „Eu? ai pe tata acolo. El scrii să vii, dar nu trimiți pară. Eu strângi și când ai trei mii duci la Constanța, acolo Capitala Osmanilor, câștigi mult...“

— „Ei! micule, Constatinopol, vrei să spui“.

Băețelul râde până la urechi și bate din palme:

— „Constantinopol, da. Acolo câștigi para, trimiți la mama, vii și ea, pe urmă toți împreună, la capitală.“

Copilule mic! pentru nimic în lume n'aș vrea să treacă o umbră de îndoială peste nădejdile tale.

— „Da“ îi spun „foarte frumos. Și odată acolo, ce viață o să mai duceți toți. Dar spune băețaș, cât ai strâns până acuma?

— „Două sute de lei“ îmi spune el, uitându-se la mine să vadă, e mult sau e puțin.

L-am mângăiat pe păr și am întors repede vorba, căci era zădarnic să mă mai întrebe odată, ori e vântul de vină ori ce.

In fața unor ostrețe care împrejmuiau o livadă, îl văd că se oprește.

— „De ce stai aici?“, îl întreb.

— „Aici e casa formos“, răspunde el.

Mă uit. Nu văd nimic. Dar însfârșit, să mergem. Impingem portița și intrăm într'o alee de pruni. Deodată zăresc, în fund, o căsuță albă, mică, curățică. O femee, în fața casei, scotea apă dintr'un puț. Era învăluită într'o rochie neagră, care o acoperea din creștet în tălpi. Ochii numai străluceau prin crăpătura broboadei. Se întoarse să se uite la mine. Dar privirile acestea supără. Ea mă vede cum sunt, pe când eu

văd doar o umbră. Copilul a intrat în casă. Eu am ridicat ochii, dinadins, spre un vârf de salcâm... când o văd deodată, c'o mişcare pripită, desprinzându-şi vălul din gaică şi arătându-mi obrazul, drept, faţă în faţă! O clipă numai. Apoi iar îl prinde la loc şi râzând, se apleacă pe fântână să ridice ciutura. Era frumoasă, şi prea fusese scurt. Câte minuni, Allah! nu s'o fi ascunzând sub atâtea văluri, în atâtea ţări peste care domneşte.

Aş fi vrut... dar unde e chip. Copilul se întoarse din casă c'un bătrân după el. Un turc cu barba albă, musteţile lăsate în jos, şalvari pentru tot neamul.

Se închină şi-mi spune, într'o românească aproape curată: „Bine aţi venit la noi. Poftim înlăuntru"

Acolo, ce să văd, casa cea frumoasă avea numai două încăperi.

O bucătărie întâi, prin care trebuia să treci pentru a ajunge într'o odaie care avea, la dreapta, o sobă mare cu cuptor, iar de jur împrejur divanuri îmbrăcate în cit. Atât. O mesuţă, un covor pe jos, fotografii şi cărţi postale pe pereţi.

Bătrânul aşează pe masă, dinaintea mea, o farfurie c'un măr, o pară şi câte-va prune. Apoi apucându-se de fiert o cafea, taifasul începu.

E încărcat de ani, necazuri cât lumea, dar Allah are grijă de el. E bine sub domnia românească, însă tutunul era a lor înainte şi acum e al statului. Asta e o mare pagubă pentru ei. Fotografiile din pereţi închipuesc pe fiul său din Salonic. Allah nu dă voe să se facă chipuri de oameni, însă..."

— „Dece Allah nu dă voe, bătrâne?"

— „Păi, din cauza sufletelor, că umblă haihui după moarte şi nu mai ştiu de sunt ale morţilor sau ale fotografiilor... De! poate are El dreptate, dar azi nu se mai uită oamenii la d'al de astea", adaogă Turcul filosof.

Dacă-l văd aşa, mă încumet să întreb, cu sfială totuşi:

— „Mă rog, dar femeia din curte cine e, moşule?"

— „E fata mea" răspunse el cu aşa un zâmbet de nimic, încât poate numai mi l'am închipuit.

Incepe cafeaua să fiarbă. Turcul, priceput, toarnă pe

deasupra o linguriţă de apă, îi mai dă un clocot, scoate apoi caimacul şi-mi întinde o cafeluţă spumegândă şi gingirlie ca din Adá-Kale...

— „Să vă fie de bine“, îmi spune „mă duc să vă aduc o baclavă“.

— „Nu, moşule, te rog. Nu mai iau nimic. Dealtfel trebue să plec“.

— „Nu se poate, Domnule,... aşa baclavale nu mâncaţi Dumneavoastră în Bucureştii“.

Şi esă, închizând uşa după el. Rămas singur mă apuc să mă uit pe geam. Imi zăresc călăuza în vârful unui prun. Nu ştiu dece m'apucă un fel de nelinişte. Pentru ce a închis uşa?.

Turcul acesta pare foarte de treabă, dar ştiu eu în ce casă am intrat. Se trec vre-o 10 minute, neliniştea creşte, dau să ies afară şi întind mâna să apuc cleampa... când de-odată, ca din o mie şi una de nopţi, uşa se deschide singură şi'n chenarul ei mi se arată, cu mâinile întinse ţinând taljerul de baclavale... fata gazdei, cu capul gol, cu zâmbetul pe buze, părul pe spate, umerii desveliţi,.. ispita făcută făptură de femee . . . .

. . . . . . N'a fost vina mea . . . .

. . . .

Când am ieşit, bătrânul mă aştepta la uşă.

— „Domnule dragă“ îmi zice „pentru ce-ai mâncat D-ta, n'ar fi să-ţi cer nimic, că doar ţi-am fost gazdă. Insă băeţaşul ăsta neastâmpărat mi-a golit un prun. Imi dai şi mie un 500 de lei“.

— „Scump, moşule“, zic. „Dar însfârşit... vorba D-tale, aşa baclava nu se găseşte în Bucureşti!“

Deci, fără supărare şi fără stimă, i-am întins hârtiuţa albastră şi mi-am chemat apoi călăuza.

Băeţelul veni în goană. Il cam bănuiam de altfel: Tainice înţelegeri cu moşul, mai ştiu şi eu ce. Când am văzut însă ochii lui cuminţi cum se uitau veseli la mine, am înţeles că toată frumuseţea acestei case era pentru dânsul livada cu fructe.

— „Dacă Domnul vrei“, zice „eu pot arăţi casa osmana încă mai formos“.

Ah, nu! dacă o fi şi acolo pruni şi baclavale, nu mai ajung în Bucureşti. Şi să-mi petrec viaţa citind pe Waldo Trine în Ada-Kale, asta nu se poate!

* * *

Am trecut din nou prin faţa geamiei, pe strada mare pe la tarabele de negustori şi am ajuns la poarta cetăţii.

Lipit de zidurile din afară, zăresc, pe stânga, un mormânt singuratec. Intreb al cui este. Copilul se încruntă. Ochii lui veseli capătă o înfăţişare de teamă. Şi-mi tălmăceşte, în limba lui greoaie, că a fost odată la ei un Turc foarte bogat, dar rău... cum nu se mai pomenise. Când a murit, oamenii din sat nu s'au învoit să-l îngroape în cimitir. L-au îngropat afară, dincolo de ziduri, ca pe un câne ce fusese. De înmormântare îşi mai aminteşte şi el, deşi e mult de atunci... atât de mult... poate mai bine de trei ani Mortul însă, ca să-şi răsbune pe locuitori, se scoală noaptea din groapă şi-i bagă în speriate. In fiecare noapte se scoală de-l vezi ici, colo, în toate părţile.

E groaza tuturor... L-a văzut şi grănicerul român!

Eu mă gândeam la poruncile lui Mahomed — poate să fotografiase şi Turcul acesta, de umblă acuma noaptea hai-hui.

Mă duc într'adins până la grănicer şi-l întreb:

— „Ai văzut D-ta umblând noaptea pe aicea strigoiul Turcului din mormântul acela?

— „Văzut, Domnule, păcatele mele“, zice el făcându-şi cruce“, că de-ar fi fost creştin aşi şti ce să-i fac să se liniştească. Dar a fost păgân şi nu mă pricep.“

— „Pune-i o lumânare, ostaşe“.

— O lumânare Turcului?“ Intrebă grănicerul cu ochii holbaţi de mirare!

Vrui să-i tălmăcesc... dar sunt lucruri pe care nu le pot înţelege oameni cu carte, dar încă el... La urma urmei, ce am eu, n'avea decât să nu se fotografieze!

* * *

Ei, dar a sosit şi momentul plecărei. Pe mal, barcagiul mă aştepta, cu luleaua în gură. Arunc cu privirea o ultimă îmbrăţişare acestui colţ de rai şi mă urc în barcă. Copilul după noi, apucând cârma în mână. Se ridicase un

vânt ușor. Luntrea se clătina. Incepea să însereze... abia... Nu vorbirăm de loc.

Ajunși pe celelalt mal, Ali, idealul Caron, îmi ceru trei poli. Copilul însă spuse sfios: „Cât Domnul vrei“.

Când i-am furișat în mână cei doi sutari, pe care de mult acuma mă bucuram să-i dau, băețelului i se urcară lacrămile în ochi și se repezi să-mi sărute mâna. O trăsei repede:

— „Ce vrei să faci?“

— „Para... Allah... para...“ îmi răspunse el ceva pe turcește și apoi se puse pe râs.

Apropiindu-se de mine, îmi zise:

— „Osman spui: Pentru o para ce dai, Allah dai D-tale un vagon cu para!“

Făcu două tumbe, una după alta și, din nou în picioare, își scoase fesul din cap, fluturându-l în chip de rămas bun.

* * *

M'am înapoiat pe jos, de-alungul Dunării până la Gara Orșova, unde-mi lăsasem bagajul. Am luat trenul spre Turnul Severin și, deși se făcuse aproape întuneric, căldura fiind încă mare, am rămas afară, pe platforma vagonului. In gara Vârciorova—lume destul de multă — aud un glas, ce-mi pare cunoscut, strigând: „Domnu, Domnu!“ Incerc să înțeleg dacă sunt eu acela și mă pomenesc de-odată, colea pe peron, cu un piciu în fața mea, gura până la urechi, fluturându-și fesul... călăuza mică de la Adá Kalé!

— „Ce faci aici, bre?“

— „Am veniți cu barca să vezi trecând Domnul!“

Bată-te norocul, viitorule Constantinopolitan!

Trenul se pune în mișcare și mă uit la dânsul cum tot fluturându-și fesul, îmi strigă din urmă:

— „Allah dai D-tale un vagon cu para!“

Dacă mi-ar da, de data aceasta știu ce aşi face cu ele: Aș da jumătate acestui bun copil, să trăiască cinstit, cu familia lui, în capitala lor; iar cu cealaltă jumătate aş aduce la București baclavale din Adá-Kalé!.

Dar să mi-i dea curând, căci nimic nu trece în lume mai ușor, decât intenția bună.

C. Gane.

SCHITUL

O, sufletul curat,
înflăcărat,
ce de iubire multă se revarsă
şi'ntreg se dăruieşte, aşà, nepregetat,
şi arde ca făclia,
îşi răscoleşte glia,
râvnind la jertfe supraomeneşti
când peste dânsul braţele-ţi bolteşti!

In adâncimea codrilor bătrâni,
aşà stă schitul proaspăt şi stingher,
cu două cruci întinse către cer
ca nişte mâni.

Şi, ştii,
sub zidurile văruite,
cu horbotă de iederă 'nvelite,
i-atâta vis, evlavie, uitare,
când, luminos, în sânul lui veghiază
opaiţul cucernic
ce din rază
îmbracă'n fir de aur toată bolta.

Marcel Romanescu.

CÂND APARE OMUL PE PĂMÂNT?

Chestiunea cea mai grea şi în mare parte încă nedeslegată a preistoriei e aceea, dacă a trăit omul pe pământ în epoca terţiară, sau la începutul epocei cvaternare şi dacă da, posedăm despre aceasta date sigure, urme indiscutabile şi cari sunt acelea?

Iar dacă omul n'a ajuns încă la acest grad de desvoltare în cât să se manifeste ca o fiinţă cugetătoare, să muncească conştient pentru susţinerea vieţei sale, ce pot fi silexurile cunoscute sub numele *eolithos*, adecă unelte de piatră din zorile culturii omeneşti.

In 1867, cu prilejul congresului anthropologic şi preistoric din Paris s'a adus la ordinea zilei şi această chestiune, în legătură cu silexurile din Thenay, obţinute dintr'un strat oligocen superior [1]). Chiar de atunci chestiunea se presintă în strânsă legătură cu aceia a omului terţiar. Savanţii, cari au luat parte la desbaterea acestei chestiuni, n'au putut ajunge la o părere unanimă. Nu e nici o mirare. Toate cercetările, ce s'au făcut în această privinţă, erau foarte îndoielnice şi nelămurite.

Credinţa generală despre om o sintetizează legenda cu barca lui Noe. *Blainville* vorbeşte încă la începutul sec. XIX despre un înaintaş pithecoid al omului cvaternar, numit *anthropopithecus* [2]).

Astfel de păreri găsim şi mai înainte. Era o teorie împărtăşită de mulţi cum că înaintea lui Adam a trăit

---

[1]) Compte-rendu du Congrès international d'anthr. et d'arch. prehist. de Paris 1867

[2]) Bull. Soc. Anthr. 1878, p 375. — Revue d'Anthr. 1879, p. 117.

un popor, asemănător animalelor și răutăciosul Cain și-a ales tovarășa vieței din acest fel de oameni [1]. Iar alții, ca l'abbe *Ray* propovăduiau cu mare convingere contemporanilor lor dela 1789, că orangutangul e un om degenerat. Toate acestea teorii s'au născut din cauza, că și ici și colo s'a observat, cum din diferitele strate ale pământului es la suprafață rămășițe de fosile, silexuri, oase despre cari s'a crezut că sunt crăpate și lucrate intenționat. Nu s'a luat însă în considerare și nu s'a observat exact, anume din ce strat s'a săpat, așa că cercetările făcute mai târziu cu rigurozitatea săpăturilor sistematice au dovedit, că fosilele, silexurile crezute terțiare, aparțin unui alt strat, iar cele din straturile terțiare n'au nici-un caracter deosebit. Urmele cari s'au considerat drept rezultatul unei lucrări omenești, erau de fapt naturale.

Intărirea și desvoltarea științelor naturale a ajutat mult în privința clarificării fenomenelor diferite, cari sunt în legătură cu această chestiune. Părerile și reprezentanții lor se desbină curând în două. Unii — *eolithofilii* — cred in omul terțiar, cei mai mulți însă — *eolithofobii* — neagă existența lui.

In fruntea eolithofililor stă savantul belgian *Aimée Rutot* care a și clasificat aceste pseudoartefacte chronologic și conform întrebuințării lor. Am putea zice, că toată istoria din ultimele decenii a acestei chestiuni nu-i altceva, decât lupta pro și contra teoriei lui *Rutot*.

Rutot în privința clasficărei rămășițelor eolitice, ia în considerare în primul rând caracteristicele lor. Acestea sunt: întrebuințarea lor directă, mai bine zis: prelucrarea silexurilor naturale în vederea întrebuințării lor la diferite scopuri. La această prelucrare i-au stat omului diferite mijloace la dispoziție, ca retușarea, prin care unealta s'a putut prinde și întrebuința comod (retouche d'accommodation), retușarea rezultată prin întrebuințarea (r. d'utilisation). Pe urmă s'a mai ținut seamă și de împrejurările, în cari s'au găsit.

Cea mai importantă întrebare e: in ce scop s'au format aceste unelte, apoi prin ce fel de instrumente s'au lucrat?

Rutot deosebește următoarele unelte:

---

[1] Genesis IV, 17.

1. *Piatră de lovit* (percuteur, Schlagstein), care poate fi naturală şi formată pentru acest scop (p. tranchant).

2. Cuţit (couteau, Messer), o lamă simplă, care s'a putut forma utilisabilă şi prin retouche d'accommodation.

3. *Răzător* (racloir, Schaber), care dacă s'a întrebuinţat numai într'o singură direcţie (numai la dreapta), i s'a retuşat numai o lature a muchii, iar dacă a fost întrebuinţat în două direcţii, ambele laturi ale muchii au suferit retuşare şi s'a ivit astfel pe el retuşul de întrebuinţare (r. d'utilisation).

Rutot mi-a arătat în colecţia sa din Musée d'histoire naturelle (Bruxelles) bucăţi, pe cari retuşul de întrebuinţare s'a putut constata pentru o jumătate pe latura stângă, iar pentru cealaltă jumătate pe latura dreaptă, ceea ce ar dovedi, că tăişul răzătorului a fost întrebuinţat pe jumătate într'o direcţie, pe altă jumătate în alta.

4. *Sgărăitor* (grattoir, Kratzer). 5. *Sfredel* (percoir, Bohrer). 6. *Piatră de aruncat* în formă discoidă cu părţi proeminente. 7. *Scăpărător*, 8. *Nicovală*. 9. *Retuşoar*, o piatră mai mică lungăreaţă, prin care s'au retuşat uneltele.

Rutot se sileşte, să ne dovedească prin exemplare belgiene, tasmaniene etc. exactitatea clasificării sale, identitatea uneltelor găsite în diferite locuri, modifcarea şi întrebuinţarea lor identică. Dacă seria aceasta de unelte o privim numai din punctul de vedere al posibilităţii întrebuinţării se pare natural şi clar tot ce ne spune *Rutot*.

E însă altă întrebare, dacă aşa numitele artefacte au eşit din mâna omului, sau trebue să le considerăm ca produsele naturii.

Inainte de a merge mai departe, iată straturile geologice, în cari s'au aflat eolithe.

I. Din epoca terţiară

1. Oligocenul mijlociu (Boncelles, Ardennes = *Fagnien* [1]).

2. Miocenul superior, sau pliocenul inferior (Aurillac Cantal = *Cantalien*).

---

[1]) Astfel de numiri se dau în arheologie după localitatea în care au fost găsite mai întâiu resturile culturale ale unei anumite epoci sau subepoci.

3. Pliocenul mijlociu (platoul de cretă din Kent = *Kentien*)
4. „ superior (St. Prest, Eure et Loire = *Prestien*.)

II. **Din cvaternarul vechiu**

5. Diluviul inferior
- *a)* Reutel, lângă Ipern = *Reutelien*,
- *b)* Maffle „ Ath. = *Mafflien*,
- *c)* Mesvin = *Mesvinien*[1]).

Seria se închee cu cultura numită *strepyen*, care cu ceea numită *mesvinien*, ne duce la cultura numită *chelléen* şi se poate considera ca stratul cel mai inferior cultural, cunoscut şi acceptat azi fără rezervă.

Industria eolithică poate fi: *a)* veritabilă, dacă s'a găsit în straturi terţiare, sau într'ale diluviului inferior, *b)* cu caracter eolithic, dacă s'a obţinut din straturi cvaternare mai recente şi *c)* pseudoeolithă, dacă s'a produs într'un mod artificial modern.

După acestea să vedem câteva exemplare din eolithele veritabile.

Fig. 1.

[1]) Această serie s'a întregit de către *A. Obermaier* cu un strat din locenul vechiu şi cu unu din oligocenul superior, numit *thenayen*.

Fig. 1 represintă industria din Boncelles, numită *fagnien*[1]). In fig. aceasta *a* e o piatră de lovit tare întrebuinţată, *b* e o nicovală, *c* o lamă, *d* un răzător, *e* un răzător cu două tăişuri, *f* e o lamă ascuţită, *g* un scăpărător mai mare, *h* şi *i* sunt sfredeli.

Fig. 2 presintă câteva bucăţi de silex, găsite în Thenay[2]),

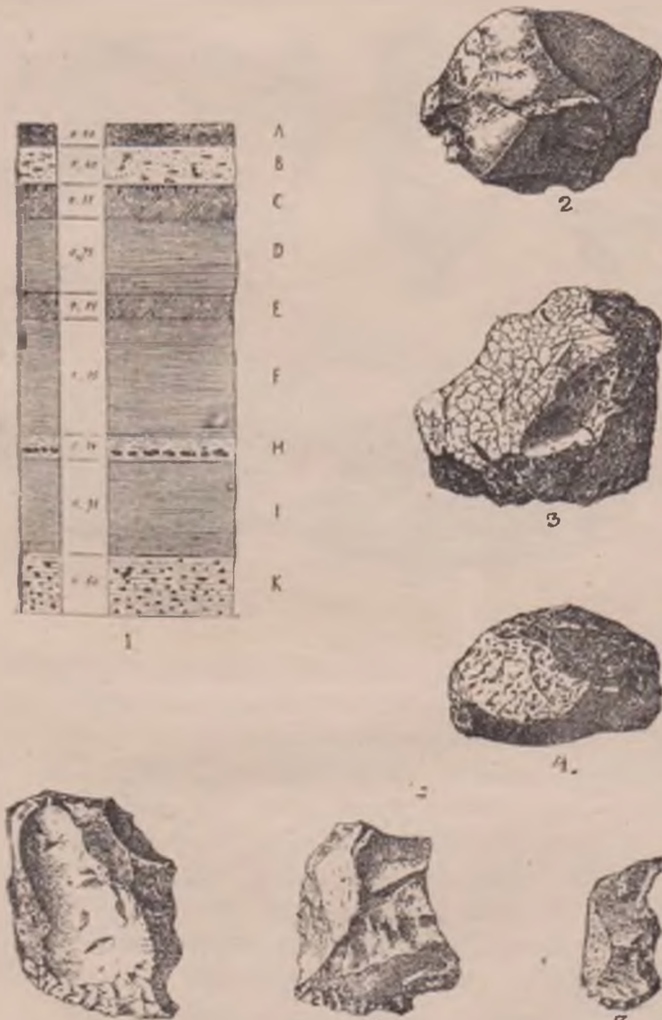

Fig. 2.

[1]) După *H. Obermaier*: Der Mensch aller Zeiden, fig. 239.
[2]) *G.* et *A. Mortillet:* Musee Préhistorique, ed. II, Paris 1903, pl. I.

pe baza cărora s'a pornit discuţia de către *Bourgeois* şi pe cari le-a considerat ca unelte crăpate cu ajutorul focului.

La această figură 1) ne presintă secţia verticală a fântânii săpate de către *Bourgeois* pe platoul din Thenay. N-rile 2—7) ne presintă silexurile găsite în stratul *k*, ce se păstrează în museul naţional francez în St. Germain-en-Laye

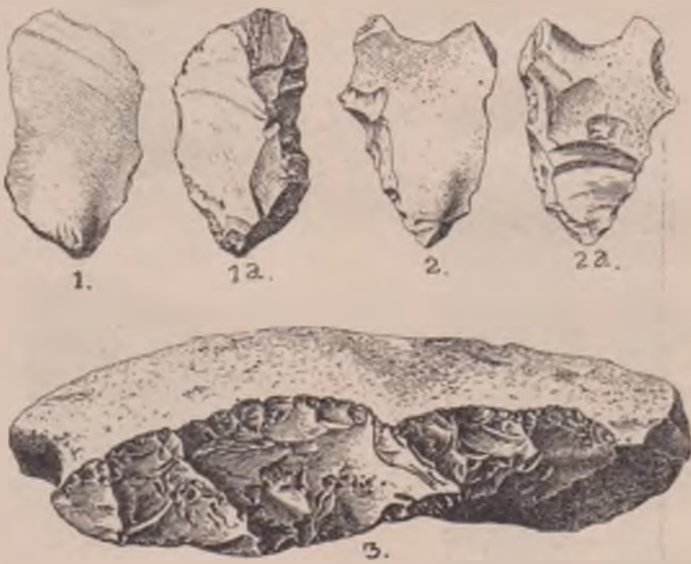

Fig. 3.

Fig. 3. ne arată industria aşa zisă *cantalien* sau *puycournien* [1]) 1. 1 a. 2. 2 a. sunt lame întrebuinţate probabil 3 e o bucată de silex, probabil cu urme de lovit.

Această industrie s'a descoperit de către *I. B. Rames* încă în 1877. In 1901. a săpat acolo şi *Capitan* şi s'a ocupat cu ea la faţa locului şi *Verworn*, care deosebeşte în ea două grupuri separate: *a)* silexuri nelucrate, rostogolite, *b)* lucrate, cari abia poartă semne de rostogolire.

Tot el zice, că aceste silexuri înseamnă o înaintare faţă de arheolite = silexuri întrebuinţate în starea în care i s'au oferit de către natură omului terţiar.

Carlos Ribeirc, inginer spaniol, publică încă în 1871

[1]) Idem pl. IV.

silexuri din Otta (valea fluviului Tajo), considerate ca eşite din mâna omului.

La fig. 4, prezint câteva din ele[1]).

Fig. 4.

Studiind silexurile atribuite epocilor fagnien, cantalien, prestien etc. din era terţiară, precum şi cele din diluviul inferior, putem constata: 1) numai cu unelte avem a face,

[1]) Idem pl. III.

armele lipsesc cu desăvârşire; 2) nici-o bucată n'are formă hotărîtă, sunt deci atipice; 3) nu prezintă nici-un caracter al unei lucrări pronunţate; 4) examinànd sub-epocile susmenţionate, nu putem constata nici o urmă de desvoltare; 5) considerând împrejurările, între cari se află, apar pe teritorii întinse; 6) se găsesc de obiceiu acolo, unde silexul e acasă şi se găseşte în mari cantităţi, prin urmare cultura aceasta presupusă e legată de anumite locuri abundente în material brut.

Intru cât ar fi fost eşite din màna omului, e curios că din vremurile, când lupta omului pentru susţinerea sa a fost ceea mai grozavă, nici o urmă de armă nu se află.

Fiecare unealtă are un scop anumit. Scopul acesta determină forma uneltei, fără îndoială omul a fost legat şi de natura materiei, însă se căzneşte, se luptă şi cum îi creşte înţelegerea aşa se prefac uneltele sale tot mai perfecte, potrivit scopului, pentru care au servit.

Faţă de aceasta eolithele arată o stagnare foarte tristă. Ori şi cât le-am studia, nu găsim pe ele nici-un semn de o lucrare, o tehnică hotărîtă, pe când uneltele, despre cari ştim, că fără îndoială sunt făcute de om, toate ne arată o tehnică uşor de remarcat. Fiind găsite pe teritorii vaste, întinse şi fiind vorba despre începutul începutului, e foarte suspect, că omul s'ar fi înmulţit şi împrăştiat într'aşa măsură.

Mai dubios e faptul, că numai acolo se găsesc, unde silexul se află în natură. Toate acestea sunt consideraţiuni, cari ne impun direct, să ne ocupăm cu aceste aşa numite unelte şi din alte puncte de vedere, să putem constata pe urmă fără îndoială, că oare de om sunt făcute, sau natura le-a produs (*lusus naturae*).

Astfel de cercetări şi observări s'au făcut destule.

Deja *Arcelin*, explică provenirea silexurilor eolitice din Maconnais pe cale chimică şi fizică [1]). S'au adus în legătură cu puteri vulcanice şi atmosferice. S'a observat de exemplu, că silexurile din deşertul Sahara înfierbântate ziua de razele soarelui, noaptea se răcesc şi se creapă. Acestora le lipsesc într'o parte retuşările şi nu se pot compara cu eolithele adevărate cu desăvârşire.

---

[1]) Matériaux 1885. p. 193.

St. Meunier a observat, că silexurile crapă, dacă ingheaţă şi atunci se produc şi retuşări. Origina eolithelor o explică astfel, că în timpurile glaciare teritoriile cu silex fiind descoperite, au fost expuse îngheţării [1]).

Boule, Cartailhac, Laville şi *Obermaier* au observat la fabrica de cureţirea cretei a societăţii Comp. de Cimentes Francaise din jurul oraşului Mantes, că puterea mecanică a apei e un foarte important factor, care cere să fie luat în considerare, când judecăm eolithele. Prin funcţiunea aparatului de a curăţi creta, aceasta rămâne atârnată în apă, grunjii însă de silex se aşează la fundul aparatului, învârtindu-se însă acesta, se mişcă şi grunjii de silex, şi astfel devin exemplare, pe cari le-am putea considera ca eolithe [2]). Se înţelege că iuţeala învârtirii influenţează totdeauna producerea exemplarelor mai tare roase, celor mai mici, sau mai mari, precum şi celor încolţite. *Rutot* observă, că abia 5°/₀ dintr'acestea s'ar putea compara cu eolithele adevărate. Şi *Verworn* atrage atenţiunea asupra faptului, că în Mantes nu atât învârtirea, cât mai ales sdrobirea prealabilă a grunjilor, precum şi aripele turbinei, cari îi crapă grunjii aceştia, joacă rolul cel mai însemnat [3]).

O observare asemănătoare cu a lui *Obermaier* a făcut şi *Hahn* pe insula Rügen [4]) într'un asemenea aparat de a cureţi creta, observă însă, că aceste exemplare n'au patină şi numai bucăţile cele mai mici s'ar putea compara cu eolithele originale şi întru cât s'ar afla exemplare cu retuşări acestea nu sunt la locul potrivit. Intre aceste exemplare nu se află bucăţi, cari s'ar putea compara cu nuclei, cu piatra de lovit, apoi lipsesc retuşările d'accommodation, d'application şi cele d'utilisation, pe cari le putem constata în oarecare măsură pe eolithele veritabile. Şi *Capitan* e convins, că obiectele eolithe ale lui *Rutot* au putut deveni tocmai aşa, ca cele din Mantes [5]).

Fritz Wiegers, care s'a ocupat cu eolithele din nordul

---

[1]) L'Anthropologie 1903.
[2]) Correspondenzblatt 1906, p. 4 — Arhiv. f. Anthr. n. F. 1 v. p. 75.—86.
[3]) Zeitschrift für Ethnologie 1906, p. 628.
[4]) Ibidem 1905, pp. 1024, — 35. şi 1904. p. 826.
[5]) Bull. Soc. Anthr. 5. série, vol. VI, p. 373.

Germaniei, zice că au devenit în mod natural împreună cu stratul în care se găsesc[1]).

Funcţiunii apei aparţine şi îmboţeala valurilor pe malurile bogate în cremene, ca pe insulele Rügen, Helgoland etc.

Krause pe insula Rügen[2]). *Koert*, pe insula Helgoland[3]) a observat, că marea, primind gata lamele de silex, cari se aleg din cretă, acestea se rostogolesc ici — colo şi prin procedura aceasta devin pseudoartefacte cu caracter eolithic.

Astfel de observare a făcut şi *P. Sarasin* în Nizza[4]).

Adaog, că astfel de exemplare am adunat şi eu din fluviul Sibiu, lângă Turnişor, din pietriş.

Tot influenţei apei putem atribui şi morenele, cari transportă cremene, cari prin apăsare, frecare produc pseudoartefacte cu caracter eolithic, cari nu sunt lucrate minuţios şi faţa lor crepată e ondulată.

S'au făcut observări şi în alte direcţii.

H. Breuil a găsit în nisipul eoţen din Belle Assise, lângă Clermont (Oise) nişte bucăţi de silex cu patină şi cu feţe, cari ușor ne-ar putea înşela. *Rutot* le şi înşiră în timpul de tranziţie între eolithicum şi paleolithicum[5]).

Astfel de rămăşiţe a săpat şi *Commont* din strat eoţen lângă Crever-Coeur[6]).

Foarte importante sunt cercetările lui *Commont* în St. Acheul[7]). A observat, că în terase se adâncesc în cretă nişte buzunare pline cu nisip terţiar, argilă diluvială şi s'au ivit prin disolvarea cretei. Prin apăsarea venită de deasupra au căzut în ele grunji de silex, cari s'au lovit laolaltă, s'au crepat şi astfel au devenit eolithe.

Aici deci căderea şi apăsarea în strat a produs eolithelet.

In această direcţie foarte importante observări a făcut

---

[1]) Zeitschrift f. Ethnologie 1906 p. 395—408.
[2]) Monatsber. d. Deutsch. Geol. Ges. 1906. No. 7.
[3]) Naturw. Wochenschr. 1904 Nr. 21.
[4]) Jahresber. d. geogr. ethn. Ges. in Zurich, 1909.
[5]) *Obermaier*: Der Mensch aller Zeiten, pp. 400—401.
[6]) Ibidem p. 401.
[7]) XV Congr. préhist. de France, 1909. Session de Beauvais..

Verworn în Boncelles, cum au devenit eolithele în strat numai prin apăsare[1].

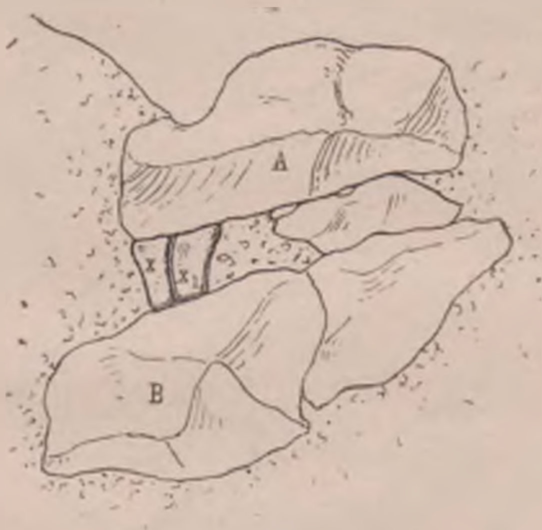

Fig. 5.

La fig. 5. *B* e o bucată de silex, care a jucat rolul nicovelii, iar *A* acela al pietrii de lovit. Blocul *A* apasă bucata de silex așezată pe blocul *B*, care s'a crepat in două (X X_1) arătând una partea bulbuoasă, iar cealaltă fața negativă, care se potrivește la cealaltă.

Fig. 6.

[1] Correspondenzblatt XLI. 1910, pp. 36—40. Figurile 5—8 sunt luate de aici.

Tot în strat vedem blocurile de silex la fig. 6. Blocul *A* apasă bucata de silex, care stă pe blocul *B*, care astfel se crapă în mai multe părţi (X X_4). Pe laturile corespunzătoare putem constata suprafaţa bulbuoasă, respective cea negativă.

La fig. 7 blocul *A* apasă blocul *B*, care stă curmeziş pe marginea unei a treia bucăţi de silex. Prin apăsarea aceasta devin retuşări unilaterale pe bucata de silex semnată cu x.

Fig. 7.

Verworn a observat in situ şi cazul, când un bloc de silex (fig. 8. Nr. 1. *A*) fiind apăsat pe marginea unui alt bloc (x), execută nişte ruperi, crăpări, prin care procedură devin exemplare de pseudoartefacte, cari, găsite separat şi între alte împrejurări, s'ar putea considera ca răzătoare încovoiate (*encoche*, fig. 8 Nr. 2).

Se pune chestiunea, că dacă n'au devenit toate eolithele prin apăsarea naturală în strat?

Răspunsul lui *Verworn* e negativ, deoarece altundeva, ca de ex. în Puy de Boudieu, eolithele s'au aflat sporadic.

Părerea mea este, că factorul apăsării în strat, precum şi acela al căderei (St. Acheul!) a jucat un rol foarte mare în privinţa devenirii artefactelor eolithice. Tot aşa de importanţi sunt şi ceilalţi factori naturali (apa, îngheţarea etc.)

După studierea exemplarelor devenite intr'un mod natural, precum şi celor considerate ca eşite din mâna omului, *Verworn* deduce, că dacă bucata de silex are o faţă bulbuoasă şi dacă pe ea vedem retuşări, cari merg în şir şi dacă vedem, că

Fig. 8.

aceste fenomene se pot observa pe 90% din numărul obiectelor examinate, le putem considera ca eşite din mâna omului.

Uită elolithofilul *Verworn*, că în Boncelles el însuşi a constatat, că aceste fenomene se nasc în strat numai prin puteri naturale.

Cercetări s'au făcut şi ici şi colo şi chestiunea eolithelor s'a discutat aproape în fiecare congres, de ştiinţă preistorică. E la ordinea zilei şi astăzi.

Eolithofilii îşi aduc dovezi noui, iar eolithofobii stau gata să lupte în contra acestora.

In fruntea eolithofililor se luptă şi azi *Rutot*, care crede, că chestiunea e resolvită [1]), afirmă că omul a trăit pe Pământ dela era miocenă, urmele muncii sale le găsim atât în Europa, cât şi în Africa. La mijlocul cuaternarului apare o rasă nouă, ale căruia urme sunt uneltele din Strepy, cele mai vechi dovezi ale prezenţei omului pe Pământ, cari sunt recunoscute, ca unelte veritabile.

---

[1]) Compte-rendu de la congr. intern. d'anthr. et d'arch. prehist. Monaco 1907, vol. I, p. 261. — Bericht über Prähistoriker-Versammlung am 23. bis 31. Juli 1907. zur Eroffnung des antrhrop. Museums în Köln. — *Rutot:* Le Prehistorique dans l'Europe Centrale. Malines 1911.

In Tasmania, zice *Rutot*, au rămas eolithele un timp mai îndelungat, fiindcă reprezentanţii acestei culturi au fost împinşi pe teritorii, unde n'au putut avea atingere cu cultura neolitică, nici cu aceea a epocelor de metale.

Falca din Mauer o aşează într'o epocă, când lucrarea intenţională a pietrii încă n'a fost cunoscută. Origina, rădăcina omului o caută în mijlocul eocenului, sau la începutul oligocenului.

Din cele până acuma explicate se vede clar, că chestiunea industriei eolithice nu s'a putut deslega nici pe bază stratigrafică, nici pe ceea tehnică, nedovedind aceste două fenomene exact, că ar fi eşit fără îndoială din mâna omului.

Faptul amintit, că sunt atipice, nu s'au desvoltat, apar pe teritorii întinse şi numai acolo, unde silexul se găseşte în natură, nu poartă semnele desvoltării tipologice şi tehnice, nu găsim nicăiri urme de aşezare, de vieţuire sigură, nu aflăm resturi de schelete de om etc., zic, faptul acesta ne sileşte, să fim rezervaţi faţă de afirmările D-lor eolithofili. Dacă au avut scăpărătoare, cum zice *Rutot*, unde sunt urmele de foc? Nimeni nu le-a constatat încă!

Toate acestea însă nu înseamnă, că omul din punct de vedere anthropologic nu s'ar fi putut desvolta în era terţiară, numai urmele lui nu le cunoaştem încă [1]).

Presupunerea lui *Verworn*, că omul a întrebuinţat întâiu materialul brut în stare naturală (timpul eolithelor), apoi a urmat timpul arheolithelor, când acest material s'a lucrat în oarecare măsură, însă încă nu e cunoscută formarea convenţională a uneltelor, — ca presupunere nu se poate obiecţiona.

[1]) Rămăşiţele de *Pithecanthropus erectus*, găsite de *E. Dubois* pe insula Iava, nu se pot considera, decât ca un ochiu de lanţ, care ne va duce mai aproape la deslegarea chestiunii omului terţiar. — Insuşi falca din Mauer reprezintă o fiinţă, care numai că se poate considera om Deslegarea chestiunii omului diluvial pe baza morfologică şi a istoriei de origină ne conduce pe noi la moimele anthropomorphe. Rămăşiţele anthropomorfice cunoscute până azi se pot înşira în două rânduri d desvoltare. *Dryopithecus*-ul din mioţen, ca tip fundamental, arată relaţiun cu moimele mari anthropomorfe (gorilla, cimpanz, orangutang). i r seria cealaltă de desvoltare cu *Pliopithecus*-ul, ca un alt tip fundame tal, ne conduce la *Hylobatide* şi *Hominide*.

După cele mai înainte amintite însă nu o putem aplica fără nici-o restrângere nici la eolithele terțiare, nici la cele numite *reutelien* și *mafflien* din inferiorul diluviului.

Intre silexurile din Mesvin e bătător la ochi numărul relativ mare al nucleilor și lamelor, precum și al uneltelor, sau armelor asemănătoare cu spintecătorul (coup de poing, Faustkeil).

1. 2

Fig. 9.

Din Spiennes (Belgia) la fig. 9, prezint: 1) un răzător mai mare și 2) unu dublu. Aparțin culturii numite *mesvinien* [1], care e contemporană cu cultura *prechelleenă* din Franța.

Rămășițele numite *strepyen*, cari se află într'un strat deasupra stratului mesvinien, sunt cu siguranță contemporane cu *chelleenul inferior*. Intre unelte acestui strat le găsim toate uneltelele lui *Rutot*, apare însă și prima încercare a spintecătorului.

Numirile culturale *meovinien*, *strepyen*, *prechelleen* înseamnă acelaș grad al desvoltării: primul pas al lucrării tehnice și al formării convenționale a uneltelor, respective armelor.

Dela acest timp încoace putem vorbi, că omul a trăit și a muncit pe Pământ.

Chestiunea silexurilor numite *fagnien*, *thenayen*, *canta-*

---

[1] După *L. Reinhardt*: Der Mensch zur Eiszeit, II. Aufl. Fig. 50. 52.

lien, *kentien*, *prestien*, *reutelien*, şi *mafflien* e încă nedeslegată.

Cercetările şi studiile lui *Rutot* şi ale celorlalţi eolithofili n'au fost zadarnice, fiindcă ne-au lărgit ştiinţa cu cunoaşterea culturii mesvinien, respective *strepyen*, aceasta fiind baza culturii cvaternare, prima pornire înainte a omului, care atunci, în diluviul sau pleistocenul inferior s'a desvoltat deja într'atâta, ca să muncească şi să se lupte pentru susţinerea sa şi pentru perfecţionarea culturii sale.

Cluj.

Dr. Marton Roska

PSALMUL — 103 [1])

1. — De David. —
Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
şi toate cele din lăuntrul meu, *binecuvîntaţi* [2]) numele
cel sfînt al Lui.
2. — Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
şi nu uita toate câte a făcut pentru tine.—
3. — *El este* care iartă toate fărădelegile tale,
vindecă toate neputinţele tale;
4. — Izbăveşte din stricăciune viaţa ta,
te încununează cu milă şi cu îndurări;
5. — Satură de bunătăţi trupul [3]) tău,
înnoeşte tinereţile tale ca ale vulturului;
6. — Face dreptate Domnul,
şi judecată dreaptă tuturor celor apăsaţi. —
7. — El a făcut cunoscute [3]) lui Moise căile Sale,
fiilor lui Israel faptele sale;
8. — Indurător şi milostiv este Domnul,
îndelung răbdător şi bogat în milă;
9. — Hotar *le*-ai pus; *peste care* nu pot trece,
ca să nu se întoarcă să acopere pămîntul;

---

[1]) In traducerea veche românească este psalmul 102.

[2]) Sublinierea arată că acele cuvinte nu sunt în originalul ebraic.

[3]) Textul ebraic are cuvîntul: „podoaba ta". Adică pe om care este o *podoabă* a fapturelor, îl satură de bunătăţi. Traducerile celelalte diferă una de alta în redarea acestui cuvînt. Am găsit mai potrivit a traduce cu „trupul tău" aşa cum a tradus şi versiunea siriacă, Peşito, căci se apropie de înţelesul textului mai mult ca toate celelalte traduceri.

10.— Cel ce in văi trimiţi izvoare,
ce printre munţi se scurg;
11.— adapă toate fiarele câmpului,
îşi sting colunii [1]) setea lor.—
12.— Deasupra lor păsările cerului locuesc,
dintre ramuri sună glasul lor;
13.— Cel ce adăpi munţii din cămările de sus;
din rodul lucrurilor Tale se satură pămîntul;
14.— Răsări iarbă pentru dobitoace,
şi verdeaţă spre folosul omului,
ca să scoată pâine din pămînt.
15.— Şi vin ce veseleşte inima omului,
faţa lucindu-i *mai mult* de cît cu untdelemn;
şi pâine ce inima omului întăreşte.
16.— Se satură arborii Domnului,
şi cedrii Libanului pe cari i-a sădit,
17.— unde păsările îşi fac cuib,
şi chiparoşii în cari cocostîrcul îşi are casa lui.
18.— munţii, cei înalţi, *ce sunt* pentru cerbi.
stîncile ce sunt adăpost bursucilor.—
19.— Făcut-a luna pentru vremi,
soarele a cunoscut apusul său,
20.— Pui întuneric, se face noapte.
în care mişună toate vietăţiile pădurei;
21.— Leii tineri mugesc după pradă,
cerînd dela Dumnezeu mîncarea lor;
22.— De răsare soarele ei se strîng,
şi la culcuşurile lor se adună;
23.— Omul iese la lucrul său.
şi la munca sa pînă seara.
24.— Cît de mari sunt lucrurile Tale, Doamne!
Toate le-ai făcut cu înţelepciune;
Plin este pământul de făpturile Tale.
25.— Iată! aceasta este marea, adîncă şi largă!
Acolo-s târâtoare fără număr,
vietăţi mici şi mari;

---

[1]) „Colun" cuvintul vechiu pentru „asin sălbatec"

26.— Acolo corăbiile umblă,
și Leviatanul [1]) ce l-ai făcut ca să se joace în ea. —
27.— Toate la Tine așteaptă,
să le dai mîncare la vreme;
28.— Le dai Tu, ele adună,
deschizi mâna Ta, se satură de bunătăți;
29. Intorci fața Ta, se înfricoșează;
iei duhul lor, pier.
și în tărina lor se întorc. —
30.— Trimeți *iarăși* duhul Tău. se fac
și *Tu* înnoești fața pământului;
31.— Fie slava Domnului în veac,
bucură-se Domnul de lucrurile Sale;
32.— *El*, care privește pe pămînt de se cutremură.
atinge munții și ei fumegă;
33.— Voiu cînta Domnului în viața mea,
voiu cînta în strună Dumnezeului meu, cît voiu mai fi;
34.— Plăcută fie Lui cîntarea mea;
eu mă bucur de Domnul.
35.— Piară păcătoșii de pe pămînt!
și cei fără delege să nu mai fie! —
Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul! Alleluia [2])

Din ebreește
de
Pr. Ec. J. Popescu-Mălăești.

---

[1]) Numele vechiu al unei vietați din apele mărilor.—
[2]) Este cuvînt ebraic și însemnează: „lăudați pe Domnul."—

DICŢIONARUL JUNIMEI

10 Spako

firma unui stoler din Iaşi, strada Primăriei. Poreclă dată de Pogor lui Vârgolici, fiindcă avea într'o vreme specialitatea de a corecta acele scrieri trimise Junimii care, îndreptate şi modificate s'ar fi putut publica. Când o voce sau multe din Junimea striga: Să dee la gialăul lui 10 Spako! aceasta însemnează: Să se dee lui Vârgolici spre îndreptare!

10 Spako † 9 Febr. 1884. Inmormântat în 11 Febr., zi a Junimii.

Istrati Titus

nasc. în Iaşi în 15 Iulie 1851. Vinea în Junimea în 1878. N'a scris nimic. Dispărând deodată, se zice că Titus ar fi făcând acum agricultură în judeţul Vaslui. † April 1916.

Ionescu Vasile

nasc. în Folticeni în 25 Septembrie 1858. In Junimea dela 1876. Intră în Junimea pe vârful degetelor şi se aşează într'un colţ depărtat. Nu vorbeşte nici un cuvânt, dar meditează. A scris o gramatică după metoda intituitivă — cuvintele intuiţiune, intuitiv fiind foarte la ordinea zilei printre profesorii Junimişti din Iaşi.

S'a supărat pe Junimea şi numai vine din 1881 fiindcă Junimiştii nu i-au cumpărat scrierile sale intuitive.

Junimea

Numele vestitei societaţi literare. Acest nume a fost propus de Theodor Rosetti în iatacul lui Pogor într'o Duminecă din primăvara anului 1864 după o prelegere populară a lui Maiorescu. După oare care discuţie acest nume a fost admis şi de ceilalţi patru fundatori: T. Maiorescu, V. Pogor, P. P. Carp, Jacob Negruzzi. — Junimea se numesc şi întrunirile societăţii ce se ţin odată pe săptămână, odinioară Vinerea (în ziua Venerii, după zisa lui Pogor), dar de vr'o zece ani încoace Sâmbăta. Pân la 1873, Junimea se aduna odată la Maiorescu şi odată la Pogor. Dar de când Maiorescu s'a mutat la Bucureşti alternează între casa lui Pogor ş'a lui J. Negruzzi. In anul 1883/4 s'au ţinut întruuniri şi la Volenti.

Kézckemet

Localitate din Austro-Ungaria. In Junimea numele Kezckemet se întrebuinţează pentru toată România transcarpatină. Cuvinte, ziceri,

construcții de frase româno-ardelene, amestecate cu nemțească, ungurească și latinească, precum și scrieri de felul acesta, Junimea le declară pe toate venite din Kézckemet.

Lambrior Alexandru

născ. la Soci (jud. Neamțu) în Sept. 1845. In Jun. de la 1872, profesor și filolog, vesel și pururea bine dispus. Scrie puțin. Prin urmare e considerat ca om cu minte, mai ales că cunoaște multe anecdote corosive. (Mort la 20 Septembrie 1883) în Iași.

Lătrătură

în loc de literatură; pronunțare inventată de Caracuda. Când în Junimea se vorbesc câte odată lucruri străine Junimii (v. a.) d. ex: când rare ori discuția se întinde asupra politicei, Caracuda care e prudentă, nu vrea să se strice cu nimeni, nici să-și dea pe față părerile. strigă în chor: Lătrătură! Lătrătură!

Lazu Nicu

născ. în Bacău sau Piatra la 1845. Trimitea în anii 1871 și 1872 poesii la adresa redacțiunii. Dorind Junimea a face cunoștința sa mai deaproape și făcându-i-se aceasta cunoscut, el trimise întâi o biografie lungă pe multe coli de hârtie, care a făcut destulă impresiune. După ce se presentă în Iași efectul se micșoră, ba dispăru chiar cu totul. Refusându-i-se odată câteva poesii el trimise o scrisoare plină de injurii nevinovatului director, unde numai de cruce nu-l înjura. — A dispărut din Iași. In vara anului 1878 redactorul, cu ocasiunea unei călătorii prin munți îl regăsi la Bicaz, unde era subprefect. Cunoștința nu fu reînoită. Ce a devenit Lazu nu se știe. Mai târziu și-a zis Gr. N. Lazu. † 19 April 1898.

Leonardescu Constantin

născ. în Craiova în 3 Decembrie 1846. In Junimea de la 1879. Filosof eclectic! In această calitate el a fost poreclit: Invățat om. † 20 Aug. 1907.

Lepadatu Constantin

născ. în Tecuci în 12 Octombrie 1836. In Junimea de la 1867. N'a scris nimic. In genere se ține în mare reservă.

Leptura

Când într'o sară vorba vine despre profesorul Sucîu, se zice obicinuit leptură în loc de lectură și astfel Junimea revine la adevăratele principii ale limbei române,

Lewandowski

fost telegrafist și mai târziu librar. Cum i-a mers bietului om, de altminteri puțin inteligent, cât a diriguit librăria Junimii, numai el știe. Odinioară în vremile cele bune ale librăriei a fost chiar la o aniversare. Acum se vede cu părul alb și hainele rupte pe ulițele Iașului.

I. N.

CRONICI

Cronica economică.

Nevoia de o Cultură economică
Politica şi Economia ţărănească

Nici o dată lipsa noastră de cultură economică n'a eşit mai mult la iveală, ca după războiu. Am intrat nepregătiţi în războiul economic, după cum am intrat şi în cel mondial. Dar dacă din aceasta am eşit victorioşi, nu este mai puţin adevărat, că fără să facem nimica, e greu să întrevedem o nouă reuşită, când atâtea probleme economice se prezintă spre deslegare unor oameni nepregătiţi pentru aceasta.

E adevărat, că problemele economice par să apese de-o potrivă pe popoarele, care au luat parte la războiul mondial, cât şi pe cele care s'au ţinut de-o parte şi este tot aşa de adevărat, că mai toate aceste popoare se aflau nepregătite, pentru ca să poată găsi o soluţie imediată la greutăţile zilnice, ce se iveau în calea lor. La noi însă nepregătirea este mai veche, fie din cauza politicei noastre, fie din cauza şcoalei, unde ast-fel de probleme trebuiau ordonate, analizate din toate punctele de vedere, dar care totuşi n'a fost pusă în stare să-o facă. Obiceiul nostru de a crea şi rezolva asemenea probleme în mod prea expeditiv, căutând totdauna un efect imediat sau folosindu-ne prea mult de cea ce vedeam că se făcea în ţările din Occident, ne-a fost fatal.

Ar fi totuşi nedrept să nu constat că în ultimul timp se fac sforţări, menite să ne îndrepte pe calea, pe care ar trebui să lucrăm în o epocă ca acea de astăzi. Programul economico-politic expus nu de mult în parlament reprezintă, în adevăr, o concepţie şi o muncă, care ţin seama de unele nevoi naţionale, pe de altă parte acest program pare a fi mult mai puţin subjugat străinătăţii, de cât cum se petreceau lucrurile înainte de războiu.

Dacă am găsi totuşi un efect la aceste sforţări, este că prea puţine personalităţi capabile s'au înhămat la muncă, pe terenul economic; iar pe de alta, că forţele contrarii, care îm-

piedică împlinirea progresului sânt prea numeroase. Bine înțeles, că în asemenea condițiuni este logic, ca munca să se afirme pe un teren mai strâmt, cu alte cuvinte că programul economic desfășurat să îmbrățișeze numai o infimă parte din nevoile noastre post-belice, iar caracterul cam personal sau de partid, care se atribue acestei sforțări, să fie întru cât-va inevitabil.

Totuși trebue să constatăm, că legile economice, nu se mai prezintă izolate, ca înainte de războiu, ci fie-care din ele, face parte dintr'un complex de legi, toate ramurile de activitate, acum mai mult ca ori-când, trebuind să se ajute și să se complecteze unele pe altele.

Ar trebui însă, ca la cercetarea problemelor economice să ia parte cât mai multă lume, să avem specialiști cât mai mulți pentru fie-care grup de probleme economice. Ar trebui în acest scop ca atât oamenii noștri politici, funcționarii statului, în fine o bună parte a publicului, să fie pregătiți încă depe băncile școalei. Cât mai multă lume trebue să se familiarizeze, cât mai din vreme, cu chestiunile economice, să se obicinuiască a cântări datele și la nevoe a găsi soluțiunile cele mai favorabile țărei. Ar trebui în fine să lucrăm pentru crearea unei opinii publice economice.

In schimb, cea ce se petrece astă-zi este o dovadă, că o ast-fel de educație economică ne lipsește cu desăvârșire.

Toate defectele noastre, toate relele intențiuni, ce ni se atribue toată antipatia, ce ne-o creiăm în străinătate nu decurg de cât din lipsa noastră de educație economică care trebue să recunoaștem este desăvârșită. Soluțiile cele mai bizare și cele mai descurajatoare se dau acolo. unde un grup de oameni bine preparați economicește, ar putea face minuni.

Să începem cu aceia de care depinde mai mult viitorul țărei:

Cu tulburările studențești s'a dat probă de o complectă ignorare a nevoilor economice de mâine. Nu numai că aceste tulburări au scos la iveală o stare de lucruri intolerabilă pentru studenții români, cea ce a fost o revelație pentru autoritățile școlare și chiar pentru profesorii universitari; dar cu toată simpatia a multor parlamentari și a cea mai mare parte dintre profesori, toți am asistat la o reprimare, dusă cu o lipsă de prevedere, cu atât mai mare, cu cât autoritățile știau de mai înainte, că nu prea au să'și deie seamă față de presă.

Renunțarea benevolă la autonomia universităților, suspendarea cursurilor și închiderea căminurilor, au creat atâtea decepții în tineret, în cât mă întreb, ce sentimente, ce ideal, vor călăuzi acest tineret în viața cetățenească de mâine.

I-și închipuie cine-va, ce greșeală de neiertat s'a făcut, cu suspendarea cursurilor, ca ast-fel să se împiedice o generație întreagă de tineri entusiaști, de a veni cu un an mai de vreme în serviciul muncei naționale, unde se simte așa de mare lipsă de

curăţenie sufletească, de entusiasm şi chiar de dragoste de neam? Ştiu acei conducători cât tineret şi-a pierdut rostul muncei şi câţi au fost aruncaţi în braţele desfrâului?

Am fi asistat noi la fapte atât de reprobabile, când e vorba de educarea viitoarelor generaţii, dacă studiile economice ar fi fost adânc răspândite în păturile conducătoare?

Am mai cunoscut un tineret, cel rusăsc, atât de doritor de cultură şi iubitor de neam, în cât concentrase asupra lui toată simpatia lumei civilizate, dar şi acolo conducătorii n'au priceput avântul care mişcă acel tineret, gata să se expună la ori-ce pericol pentru o ideie şi ca şi la noi a fost lăsat pe seama poliţiei. Faimoasa Secţiune a III-a a lucrat aşa de bine, încât după războiu, când Rusia avea nevoie de oameni cu vederi clare, ast-fel de oameni le-au lipsit cu totul, iar starea în care a ajuns această ţară, ar trebui să fie un învăţământ pentru noi toţi.

Nu este caracteristic, că persistă încă vechia zicătoare „de cât o judecată dreaptă, mai bine o înţelegere strâmbă"? — Dar dacă asupra acestei instituţiuni nu este bine de vorbit prea mult, nu putem trece cu vederea că oameni cinstiţi sânt de multe ori terorizaţi cu justiţia? că sânt întreprinderi, care au contenciosul mai bine organizat de cât biurourile, unde se tratează specialitatea întreprinderei?

Tinerii, care au studiat dreptul, cu alte cuvinte viitoarea magistratură, poliţia şi mulţi alţi funcţionari se isbesc în fiecare moment de probleme economice şi atunci dese-ori felul lor de a judeca şi felul lor de a hotărî este pre de multe ori în dauna interesului public, tocmai din cauza lipsei de cultură economică.

Administraţia a devenit, mai cu seamă după războiu, o specialitate economică. Chestiunile economice trebue să conducă bunul simţ al funcţionarului. Idealul ar fi, ca funcţionarul să gândească economiceşte, nu politiceşte. Cu cât vom înlesni funcţionarului o educaţie, cu ajutorul căreia să-şi poată da seama de importanţa problemelor economice, cu atât vom lucra mai mult în folosul cinstei, care trebue să fie la baza întregei activităţi administrative, politice, sociale şi economice.

Totuşi cunosc un fost şi viitor ministru, care şi-a constituit deja întregul aparat ministerial: secretar general, directori generali, director de serviciu etc. cu care *lucrează* în mod regulat, fiind încă în opoziţie! — Ce probleme economice îl fac pe acest fost şi viitor ministru să muncească atât de mult şi înainte de vreme?

Insă unde se simte mai multă lipsă de educaţie economică, este fără îndoială la parlamentari şi la partizanii politicii: s'a discutat odată, înainte de războiu, dacă o întreprindere este românească sau nu. Ministrul interpelat a răspuns şi sânt sigur, că erea de bună credinţă, că de oare-ce capitalul întreprinderei erea

românesc şi de oarece consiliul de administraţie erea compus în marea majoritate de români, întreprinderea nu putea să fie de cât românească, iar parlamentarii au rămas împăcaţi, că aşa este! — Este posibil ca într'un parlament, fie el românesc, să nu se găsească unul singur, care să răspundă, ca nu este aşa!

Politica aduce prea de multe ori în parlament şi cea ce este tot atât de rău în capul administraţiilor oameni nepregătiţi, care totuşi sânt chemaţi să se pronunţe prea adesea în chestiuni de care atârnă averea şi onoarea ţărei.

Ce să zici de parlamentarul — astăzi dispărut — care spunea cu toată convingerea că „a *lua* pământ de la Stat, nu înseamnează, că-l ia de la oameni!"

Ce am putea spune de educaţia economică a fruntaşilor politici ai unui oraş de provincie, când veniţi la Bucureşti, să reclame contra prefectului, care înfrâna hoţiile, dar isbindu-se de opoziţia ministrului, strigară cu toată convingerea: „domnule ministru, scapă-ne de prefect, că ne distruge partidul!"

Felul cum se duc luptele între partidele politice este dovada cea mai evidentă, cât sânt de streini reprezentanţii poporului pe chestiunile economice şi mai cu seamă de urmările lor. Dacă n'ar fi de cât vorba „când doi se ceartă..." şi încă ar trebui să dea de gândit.

Ce fel de politică economică fac partidele noastre politice şi parlamentele în special, dacă unul strică ce face altul? Ce poate câştiga ţara noastră din această lipsă de continuitate?

Când s'ar găsi cine-va, să arate cu ce bagaje de cunoştinţe economice au procedat politicianii noştri la atâtea reforme, i-ar fi greu să aleagă între ignoranţă şi rea credinţă. Va putea însă spune în toată siguranţa, că aproape toate reformele, cu care se mândresc partidele politice, mai toate au fost făcute în dauna ţăranului.

El a plătit şi când au fost bune pentru ţară şi când au fost rele; el însă s'a infruptat prea puţin din aceste bunătăţi, care au servit altora.

Când am introdus căile ferate — şi nu puteam face altfel, am lovit în cărăuşia ţăranului, care-l ocupa iarna şi vara; dar pentru această pierdere nu s'a gândit niminea să-i dea o compensaţie — ba din contră!

Convenţia comercială cu Austria (1875) permitea mai departe populaţiei rurale să treacă în mod avantagios vitele şi râmătorii în împărăţia vecină, dar fie că această convenţie a fost făcută cu prea mare uşurinţă, dându-i-se mai multă însemnătate politică de cât economică, fie-că politicianii noştri muşcaţi de ispita de a industrializa ţara, ca urmare vine ruperea relaţiunilor cu Austro-Ungaria (1881), închiderea graniţelor şi deci sărăcirea crescătorilor de vite şi de porci, cu care în mare parte se îndeletniciau ţăranii.

Această a fost una din loviturile fără leac, ce s'a dat ţărănimei şi bogăţiei ţărei.

In schimb am avut (1887) industria aşa zisa naţională, creată în virtutea unei legi, care admitea de mai 'nainte, ca „ori-ce industrie este bună", prin urmare o lege care nu avea nevoie de nici o cercetare, de nici un studiu pregătitor.

Dacă convenţia comerciale din 1875 „erea punerea României sub dependinţa economică a Austro-Ungariei", cu Legea pentru încurajarea industriei naţioale (1887) ne aruncăm în braţele Germaniei. Cu această lege ignoram şi lăsam să se distrugă industria mică şi casnică, care existau în oraşe şi mai cu seamă la sate. Ne dăm însă în schimb toate silinţele, nu economisim nici o cheltuială, ca să întemeiem o industrie mare naţională, care a existat numai în imaginaţia economiştilor noştri. In realitate marea noastră industrie naţională satisface unui paragraf din planul economic al Germaniei, spre a favoriza exportul industriei lor.

Prin progresul inevitabil în mijloacele de transport am nimicit cărăuşia ţăranilor. Prin convenţii i-am distrus bogăţia în vite şi râmători, iar prin legi i-am nimicit şi ultima îndeletnicire rentabilă a lui: industria casnică şi astfel noi l'am silit, să stea de geaba toată iarna şi tot timpul cât nu este ocupat cu agricultura.

Când mai târziu (1906) facem din nou o convenţiune comercială cu Austro-Ungaria, obţinem „pe bază de concesii reciproce" să exportăm vite. „Aceste concesiuni ereau (pentru noi) numai pentru vite tăiate. Cantitatea de exportat nu trebuia să treacă de 35.000 vite pe an". Erea prea târziu!... n'am putut exporta aproape nimic... ţăranul sărăcise, numai ereau vite! O dovadă mai mult că economiştii noştri habar nu aveau de puterea noastră de producţiune.

Dar şi de astă dată cel puţin o parte din ţărănimea românească a trebuit să fie lovită: din cauza acestei convenţiuni mocanii din Transilvania, nu mai puteau trece graniţa cu turmele lor înspre noi. Reducânduli-se păşunatul, li s'a redus şi bogăţia lor. In schimb economiştii noştri au dotat ţara cu vaste abatorii moderne la Vârciorova şi la Burdujeni, dar care n'au servit la nimica.

Trebue să ştim că din cauza nepregătirei economice a păturei diriguitoare, ţărănimea şi numai ea a suferit întreaga pagubă. Iată unde trebue căutată în bună parte posibilitatea revoltelor ţărăneşti de la 1907 şi de ce duşmanii noştri au putut atunci, să dea acestor revolte o întorsătură aşa de periculoasă.

Ori de câte ori am făcut o reformă sau o lege economică, nici o dată n'am avut timpul să examinăm chestiunea dacă ţăranul câştigă sau pierde si cu toate acestea el erea primul element de producţiune în această ţară.

Cu industria zahărului, ţăranii care s'au îndeletnicit culti-

vând sfecla, s'au ales datori vânduţi fabricanţilor de zahăr. (Casassovici).

Alt exemplu: Ministerul de finanţe vroind să mărească în mod artificial veniturile statului (1899) ridică taxele asupra spirtului rafinat de la 5 la 8 şi în urmă la 12 lei de decalitru. Urmările: încasările Statului (1898-99) scad anul următor de la 22.300.000 lei, la 13.300.000, iar din 52 fabrici de spirt, n'au mai rămas de cât trei (1901). Pe de altă parte îngrăşarea vitelor la velniţe scade într'o proporţie şi mai mare, iar populaţia (cea mai mare parte ţărani) care se îndeletnicea cu îngrăşarea vitelor, ce nu le mai puteau întrebuinţa la muncă, pierde din cauza statului alte 10.000.000 lei (Ant. Popovici).

Incă un exemplu: sarea costă pe Stat 21 lei tona (1906) şi o exportă în Serbia şi Bulgaria cu 31 lei tona, dar o vinde în ţară cu 100,34 lei tona. Cum ţăranii sânt de şase ori mai numeroşi, ei suportă $^{6}/_{7}$ părţi din venitul statului in urma monopolului sărei. Dar cum vitele ţăranilor consumă şi ele sare, contribuţia ţăranilor este şi mai mare şi în orice caz sarea pe care statul român o procură crescătorilor de vite din Serbia şi Bulgaria este de trei ori mai eftină de cât sarea procurată crescătorilor de vite din România! (Th. C. Aslan).

Partidele politice, în scurtul timp cât au stat la putere — vorbim economiceşte, — ereau aşa de grăbite, ca să rezolve chestiunile economice, în cât au trebuit să aleagă numai soluţiunile cu efect repede, dar asemenea deslegări nu se împacă cu o politică economică.

Ce decepţie ar fi fost pe Regele Carol, dacă şi-ar fi dat seama, că progresul ce l'a făcut ţara în timpul îndelungatei sale domenii, a fost plătit aproape în întregime numai din munca ţăranului român!

Dacă urmările războiului ne-au impus, să facem împroprietărirea, s'a dat totuşi ţăranului nostru un dar, pe care-l merita, căci după urma ţăranului s'au îmbogăţit toţi ceilaţi. Dacă domnia actualului Rege, începe cu un act de înaltă dreptate, luatus-a vre-o măsură de prevedere pentru problemele economice de mâine? După două sau trei generaţii, nu va fi iarăşi zădărnicită această reformă sănătoasă, fiindcă ţăranii vor suferi din nou din cauza lipsei de pământ?

Lipsa de prevedere a fost totdeauna urmarea cea mai nefastă a nepriceperei problemelor economice.

Aproape întreaga noastră politică economică constitue un şir de greşeli economice, însă greşelile comise după războiu au alarmat opinia publică, fără ca autorităţile să se simtă capabile de a face ceva. In asemenea cazuri însă, iniţiativa privată îşi face apariţia ca rezultat al unei necesităţi publice, pe care statul nu o poate satisface. Această iniţiativă a luat întru câtva asupra ei educarea culturală şi economică a publicului.

Pe terenul acesta trebue să păstrăm întreaga admiraţie pentru populaţia de la sate, care în dragostea ei pentru cultură se întrece la zidirea de şcoli primare. Prin muncă si sacrificii proprii [1]) şi numai în acest mod ţăranul vrea să-şi câştige singur drepturile la o stare socială mai bună. — Ce simţăminte nobile de cultură şi de progres frământă mintea acestei admirabile populaţii de ţărani români!

Pe terenul economic *Institutul Economic Românesc* ocupă locul de frunte: cele 18 conferinţe ţinute de specialiştii noştri în legătură cu *Problema monetară* şi mai cu seamă discuţiile, care le-au provocat anul trecut, au pasionat publicul românesc, care le-a urmărit cu un interes, ce face onoare acestei iniţiative particulare şi a distinşilor conferenţiari.

Asociaţia Generală a Economiştilor vine în al doilea rând cu 13 conferinţe asupra *Organizărei financiare a economiei noastre naţionale*, cu conferenţiari şi public de specialitate, au desbătut chestiuni economice de cea mai mare însămnătate pentru ţară şi pentru epoca prin care trecem.

In fine *Institutul Social român* cu 20 de conferinţe a desbătut anul trecut subiecte în legătură cu numele ce-l poartă, însă toate prelegerile au fost impregnate de analiza celor mai multe din problemele la ordinea zilei.

Trebue să menţionăm că aceste Instituţiuni, de răspândire a culturei economice în masa intelectuală românească, continua şi anul acesta cu aceiaşi ardoare opera culturală care şi-a luat-o asupra.

De altmintrelea de la războiu încoace studiul problemelor economice se impune din ce în ce mai mult şi admirabila iniţiativă particulară, de care vorbirăm mai sus, trebue să servească de conducător autorităţilor noastre şi celor şcolare în primul rând. Trebue să se gândească la educarea tineretului, care să fie îndrumată, potrivit schimbărilor din viaţa socială şi economică a ţărei după rzăboiu.

Liceul, spunea Haret, trebue să fie o şcoală de educaţie. Acuma e timpul ca această educaţie să fie cel puţin în parte şi economică Este timpul ca Istoria patriei, care se predă în licee şi şcolile medii să fie pusă în serviciul nevoilor ce s'au ivit în timpul de faţă, adică să se ocupe şi de chestiunile economice. Viitorii cetăţeni vor fi mai folosiţi să se familiarizeze cu chestiunile economice ale ţărei, de cât să fie îmbibaţi cu războaie fără motive serioase şi cu intrigile prea bine motivate din jurul domniei.

---

[1]) «....ţărănimea.... contribuind într'o uriaşă măsură la ridicarea de noi localuri de cultură dovedeşte că....

«Trebue să recunosc că la construirea acestor şcoli.... populaţia de la ţară a contribuit cu obolul şi munca sa, evaluate şi ele la mai bine de un miliard. (*Mişcare culturală în anul 1924. Expunerea d-lui dr. C. Angelescu, ministrul instrucţiei*).

Mergând mai departe, cursul de Istorie—dacă nu întreg, cel puţin cursul de Istorie românească—să fie însoţit la Universitate de un curs al *Istoriei economice* a ţărei; chiar dacă acest curs ar constà deocamdată din comentarea greşelilor economice din trecut şi a cauzelor care le-au produs; căci trebue să recunoaştem că nu este uşor lucru a face un curs de Istorie economică a ţărei. Totuşi chiar dacă ar fi mărginit numai la atâta, încă va fi o chezăşie, că asemenea greşeli nu se vor mai repeta în viitor sau cel puţin se va pune mai multă grije, când va fi vorba, să facem alte experienţe economice pe spinarea acestui popor.

Programele şcoalelor speciale, oricare ar fi ele, trebuesc tot mai mult îmbibate de cunoştinţe economice în legătură cu felul de specialitate al şcoalei şi cu desvoltarea economică a ţărei.

Este de necrezut ce puţină educaţie economică sé dă politehnicienilor noştri, cu toate că inginerii sânt chemaţi a îndeplini unul din roluri la cele mai importante în refacerea noastră economică. Şi dacă Şcoala politehnică stă astfel, ne putem închipui, ce trebue să fie cu celelalte şcoli speciale, a căror specializare merge mai departe.

Şi cu toate ascestea dacă vrem să schimbăm mentalitatea cetăţeanului român de mâine, fie el parlamentar, ministru, funcţionar sau simplu particular, aceasta nu o putem face decât printr'o educaţie economică cât mai răspândită printre tineretul de astăzi.

Trecând la partidele politice şi la conducătorii noştri politici, pe aceştia trebue să-i considerăm, ca cei care duc mai mult răspunderea tuturor greşelilor făptuite în trecut, a căror urmări le suferim astăzi şi le vor suferi şi cei care vor veni după noi.

Partidele politice îşi au totuşi fiecare *Cercurile* lor *de studii*, instituţiuni admirabile, dacă în ele s'ar face mai multă politică-economică. Partidele, dar mai bine conducătorii acestor partide, trebue să se pună odată de acord şi să înţeleagă, că o desvoltare şi un progres economic cer continuitate. Partidele politice trebue să convină, că această continuitate nu se poate obţine decât atunci, când se va lucra după un *plan economic* bine chibzuit şi toate împreună să fie datoare a lua parte la alcătuirea şi la înfăptuirea lui. Ar fi trist, dacă aceste partide politice nu şi-ar da seama, că după urma greşelilor lor economice suferă în primul rând păturile producătoare şi că printre acestea, cea mai covârşitoare, este acea pe care o ştim cu toţii: ţărănimea agricolă.

Greşelile din trecut au dus ţărănimea la sărăcie şi dacă împământenirea ne-a scăpat de un dezastru, va fi greu în viitor să mai găsim vreun mijloc, pentru salvarea noastră. Totuşi ţara aceasta numai atunci va fi puternică şi respectată, când conducătorii ei vor putea să se reazime pe o populaţie bogată şi cultă.

Toată politica economică a noastră trebue să tindă spre acest scop, dar pentru aceasta trebue luate măsuri, ca să răspândim cât mai adânc o cultură economică în toate clasele sociale.

P. N. Panaitescu
Inginer

Cronica politică

Societatea Naţiunilor şi menirea ei în domeniul politicei Internaţionale. Fostul Ministru al tezaurului englez în cabinetul laburist, Snowden, a acordat, incă înainte de a veni la putere, un interwiev ziarului „Neue Freie Presse", în care a spus:

„Partidul nostru îşi dă bine seama că Liga Naţiunilor în actuala ei formă este insuficientă; noi tindem a o îndrepta, a o complecta, a ajunge la idealul unei adevărate confederaţiuni internaţionale".

Prin „Protocolul dela Geneva" acest guvern a făcut un prim pas în direcţiunea indicată. dar a căzut repede şi a venit altul. care s'a grăbit, nu cumva să se lepede de acest protocol, în mod hotărît şi sincer, dar să amâne deocamdată desbaterea lui; vor urma probabil contra propuneri. evident restrictive, în privinţa arbitragiului obligatoriu, în privinţa amestecului Ligei în legislaţiunea civilă a unor state şi în privinţa principiului votului prin unanimitate pentru chestiunile importante.

Amânarea desbaterei Protocolului va aduce după sine amânarea lucrărilor pregătitoare pentru conferinţa de dezarmare şi poate şi amânarea conferinţei însăşi.

Dar tocmai împedicarea tuturor răsboaelor şi rezolvirea conflictelor internaţionale prin arbitragiul obligatoriu, este prima menire a Ligei Naţiunilor.

De când însă idealistul Wilson, întemeetorul Ligei, venit să pună rânduială în afacerile europene, de care era prea străin, a fost cu desăvârşire încurcat în iţele combinaţiunilor abile ale politicianilor vechiului continent. Clemenceau şi Lloyd Georges. se pare că Liga face, spre a ajunge la acest rezultat final. ideal şi adevărat umanitar, un pas înainte şi doi paşi înapoi: se pare că niciun membru nu vrea să-şi asume răspunderea de a nu adera la principii atât de frumoase din punct de vedere etic, dar că găseşte simultan, prin ridicarea altor principii contrazicătoare. prin interpretări abile şi redacţiuni advocăţeşti, mijlocul de a face iluzorie aderarea lui la teorii de interes general, punând la adăpost ambiţiunile sale politice speciale.

Şi când se iveşte un caz tipic pentru misiunea înaltă a Ligei de a sprijini pe cei mici şi neputincioşi în contra celor mari şi puternici, învingători şi stăpâni de astăzi, un caz, care ar arăta în mod eclatant utilitatea şi forţa Ligei, dacă ar fi rezolvat prin ea şi conform principiilor ei, această instituţiune se găseşte în imposibilitate de a acţiona.

Aşa a fost în cazul conflictului între Italia şi Grecia, când Italia a contestat competenţa Ligei, pe motivul că „onoarea" naţiunei italiene este în joc. Dar care guvern din lume nu poate invoca motivul „onoarei", într'un conflict de politică externă cu un alt stat?

Aşa este, şi mai tipic încă. cazul actual cu Egipetul.

Acolo trăeşte o populaţiune paşnică, blajină, autoctonă, care a auzit şi ea, poate, timp de 10 ani de zile, cuvintele mari, răsunătoare de „auto determinare". „principiul naţionalităţilor", „justiţie şi libertate pentru toţi". şi ar vroi şi dânsa ca să i se acorde cel puţin tot atât cât s'a acordat Albanezilor.

Ea face apel la cel mai înalt for al dreptăţii între popoare — imediat vine Marea Britanie, cea a tot puternică şi declară ca act inamical orice încercare, de oriunde ar veni, de a aduce conflictul spre rezolvare înaintea Ligei. Tace Liga şi tac toate naţiunile.

Tac naţiunile în ciuda pactului Ligei, în ciuda „Tratatului de asistenţă mutuală" a lui Robert Cecil, laureatul premiului Nobel pentru pace, în ciuda protocolului dela Geneva, care astăzi pare a se afla pe calea de a fi îngropat ori transformat complect prin amendamente sau schimbări.

Problema solidarităţii universale şi a unei păci durabile prin limitarea sau reducerea armamentelor şi prin înlăturarea definitivă a războaelor, a fost pusă în studiu de către reprezentanţele naţionale dela 1848 încoace; iar în cele 7 decenii, care au urmat de atunci, omenirea n'a asistat la mai puţin decât 12 răsboaie mari, dintre cari cel din urmă va rămâne de pomină în istoria popoarelor ca cel mai crunt măcel văzut până astăzi.

Nici studii, nici pacturi, nici tratate sau protocoale, nu vor putea schimba această stare de lucruri; numai înlocuirea spiritului, de care sunt conduşi actualii guvernanţi ai popoarelor cu un spirit larg de înfrăţire a tuturor, de conlucrarea chiar prin concesiuni mutuale, ar putea realiza poate treptat o astfel de minune.

Dar acele guverne, care încep a da dovadă de un astfel de spirit, rămân efemere, un Macdonald este repede înlăturat, zilele unui Herriot, expus din toate părţile la subminarea operei sale democratice, par a fi numărate şi popoarele dau impresiunea că singuri vor să fie guvernaţi de acei, pentru care nu există decât un principiu sacru: „în sfera de acţiune a ţărei mele fac ce vreau, cum vreau şi cu ce mijloace vreau; problemele omenirei întregi n'au importanţă pentru mine decât după satisfacerea intereselor mele speciale; cu aceste rezerve sunt şi eu pentru pace, dezarmare şi contra răsboiului".

Cu toate acestea s'a putut admite un pact, s'a votat de către 18 membri ai Ligei un tratat de asistenţă mutuală şi s'a ajuns la un protocol, care formă o bază bună pentru începerea discuţiunilor asupra dezarmărei, dar de care mă îndoiesc că va intra în vigoare.

Pactul societăţii naţiunilor are evident un scop ideal de pace şi de dreptate, el tinde a soluţiona conflictele între membrii prin arbitragiu, dar nu în mod obligatoriu, a opri răsboaele în unele cazuri, dar fără generalizare[1]).

---

[1]) Pactul Soicetăţii Naţiunilor (art. 12 al. 1, art. 13 al. 1, şi art. 15 al. 6, 7 şi 10).

A urmat „Tratatul de asistenţă mutuală“ din 1923, care are un caracter mai restrâns şi mai precis decât pactul, tinzând exclusiv la reducerea generală şi bine stabilită a armamentelor, în schimbul unor garanţii de siguranţă de caracter general şi absolut, care garanţii constituesc în fond un vast tratat de alianţă defensivă a tuturor membrilor în contra oricărui turburător al păcei [1]).

Protocolul dela Geneva, care îşi însuşeşte principiul arbitragiului obligatoriu şi vrea să împiedice toate răsboaele, amplifică, complectează şi contopeşte pactul şi tratatul, care au fost premergătorii lui, stabilind o procedură obligatorie pentru reglementarea conflictelor internaţionale.

Acest organism al arbitragiului obligatoriu se pune automatic în mişcare, când unul din Statele în conflict sau un alt membru al Ligei se adresează Consiliului.

Dacă aplanarea conflictului pe calea diplomatică, judiciară (înaintea Curţei Internaţionale de Arbitragiu din Haga diferendele politice sunt însă excluse) sau arbitrală, se dovedeşte imposibilă, consiliul decide în unanimitate, sau, în lipsă de unanimitate, un comitet de arbitri aleşi hotărăşte cu majoritate.

Dacă unul din cei doi adversari respinge sentinţa, Consiliul stabileşte (după norme bine fixate în protocol) cine este agresorul şi invită pe membrii Ligei la sancţiuni de ordin financiar, economic şi militar contra acestuia. Astfel protocolul ia înfăţişarea unui tratat militar defensiv.

Foarte frumos în teorie.

Dar mai întâi acest Protocol nu va intra în vigoare decât după ce conferinţa dezarmărei va fi primit planul limitărei şi reducerei armamentului.

Apoi, presupunând că acest moment va veni, sancţiunile sunt extrem de vag stabilite, obligând pe membrii numai „în măsură, in care situaţiunea economică şi condiţiunile particulare ale armamentului fiecăruia îi vor îngădui participarea“.

In fine, Liga Naţiunilor n'are mijloace de a impune executarea sentinţelor ei, şi rolul ei este mai mult acela al unui sfătuitor şi supraveghetor.

Şi s'a văzut cât folosesc sfaturile în politica externă, care e rămas şi după răsboiul mondial o politică de prestigiu, de ambiţiuna şi de interese materiale.

Cel mult între două state mici, intervenţiunea Ligei, în conflicte de politică externă, ar putea fi eficace, între două Puteri mari, ea va rămâne neputincioasă şi „à plus forte raison“ încă, când unul dintre adversari este o Putere mare şi celălalt un stat mic.

---

[1]) Tratat de asistenţă mutuală, art. 2, 5 (c), 11 şi 12.

Fără îndoială activitatea Ligei este şi va fi mai rodnică în alte domenii, ca de pildă acel al „Curţei permanente de Justiţie Internaţională", acel al „Organizaţiunii Internaţionale a Muncei", şi în diversele organizaţiuni technice ale ei (tranzit, higiena, mandate, cooperaţiune intelectuală, etc., etc.).

Aceste organizaţiuni însă au meniri asemănătoare celor, care Birourile Internaţionale, existente deja înaintea răsboiului mondial, le aveau, cu mai puţin fast şi cu mai puţine cheltueli decât Liga.

Dar în domeniul pur al politicei externe, mă îndoiesc că Societatea Naţiunilor va da rezultate practice, cu toate că sunt încredinţat că aproape nici-o personalitate de seamă interesată în materie, nu va împărtăşi această opiniune a mea sceptică, de oarece entuziasmul pentru Ligă în lumea întreagă este mare; i se exagerează orice succes şi când un insucces se datoreşte spiritului de ambiţiune şi dominare, care există astăzi în fond încă la mai toate guvernele, acest insucces îşi găseşte repede motivare pe tema „onoarei naţionale", „aspiraţiunilor popoarelor", „intereselor particulare" ş. a. m. d.

Vor sta mereu în calea Ligei Naţiunilor şi o vor împedica a se apropia de ţelul firesc, ideal şi final al unei astfel de instituţiuni, adică schimbarea radicală a bazelor politicei internaţionale şi păşirea spre politica de confederaţiune, mai târziu spre „Statele Unite ale Europei", două principii, de cari, fără ca ele să fie codificate, vedem că Liga se inspiră necontenit şi care le regăsim în orice desbatere sau hotărâre a ei.

Cel dintâi este acela ca, intrând în Societatea Naţiunilor, niciun stat nu părăseşte apiraţiunile sale naţionale, nici interesele sale particulare.

Cel de al doilea este principiul că Societatea naţiunilor nu se consideră ca un organism distinct, existând în afară şi pe deasupra statelor ce o compun, că ea nu este un „Supra-Stat", ci numai expresiunea tutulor statelor reprezentate în sânul ei.

Cât timp guvernele acestor state nu se vor hotărî însă a adapta aspiraţiunile lor naţionale şi interesele lor particulare intereselor generale ale omenirei, chiar cu sacrificiul unor concesiuni reciproce, nu va fi nici înlăturarea războaelor, nici reducerea armamentelor.

Şi cât timp reprezentanţii diferitelor state în Societatea Naţiunilor, nu vor fi persoane cu desăvârşire independente de guvernele respective, care ar avea putinţă de a coordona calitatea lor de reprezentant naţional, cu aceia de reprezentant al omenirei întregi, rezolvirea celor două probleme mari, ce Liga şi le-a însuşit, va depinde exclusiv de voinţa unor guverne pătimaşe şi preocupate de interese mult mai meschine decât fericirea şi prosperitatea universală.

Nu este oare semnificativ, că tocmai ţara, care reprezintă simţul practic „par excellence" şi care a fost întemeetoarea Ligei

Naţiunilor, ce şi-o închipuia însă alcătuită pe baze cu totul deosebite, America de Nord, nu face parte din Ligă? Şi că totuşi aceeaşi ţară, care nu face parte, îşi rezervă dreptul de a convoca conferinţa de dezarmare, adică de a face acel gest, care ar putea să asigure, în caz de reuşită, societăţii naţiunilor primul succes mare în armonie cu misiunea sa adevărată.

Ceeace arată îndestul, că marele fapte umanitare n'au nevoie de organizaţiuni complicate pentru a fi înfăptuite şi că organizaţiunile cele mai perfecte nu se pot săvârşi, când nu sunt conduse de un spirit larg, sincer şi democratic.

Imperialismul politic şi imperialismul economic, cari domnesc şi astăzi după războiul mondial, în aproape toate ţările vechiului continent, vor fi încă foarte mult timp obstacole în calea Societăţii Naţiunilor.

Până când va sosi momentul, în care Liga Naţiunilor, cu dela sine putere, va putea impune soluţiuni juste de interes general, contra soluţiunilor silite de interes special până atunci rolul ei va rămâne mai mult de natură auxiliară, consultativă şi technică dar nu va fi nici odată primordial şi hotărîtor.

Cum spunea Ministrul Snowden, în forma ei actuală, Liga, este insuficientă şi ea nu va mai putea împiedica nimic, când odată oligarhiile, voind a se menţine la putere, partidele militariste, capitalul international, industria cea mare sau politicianii şovinişti dintr'una din ţările din lume, vor găsi interesul lor în a provoca din nou un răsboi.

N. D. Germani

Notă. — In momentul, în care revăd aceste rânduri ziarele anunţă, că Grecia este hotărîtă a supune Ligei naţiunilor diferendul ei cu Turcia în chestiunea expulzărei Patriarhului Ecumenic. Vom vedea, dacă atitudinea ce Liga o va lua şi mai ales modul cum va şti să se facă ascultată, vor îndreptăţi sau nu aprecierile mele de mai sus.

RECENSII

E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne.*

Am citit cu pasionat interes volumul I, singurul apărut până acum din lucrarea domnului E. Lovinescu despre „Istoria civilizației române moderne“ și care este al zecelea din seria d-sale de critice.

Autorul pornește dela ideea că principala cauză care a împiedicat desvoltarea normală a vieții politice, culturale și sociale în principatele române a fost că împrejurările istorice le-au supus exclusiv, timp de veacuri, influențelor orientale. Afirmația mi se pare indiscutabilă.

Nu tot atât de întemeiată mi se pare și învinuirea de obscurantism ce d. L. aduce ortodoxismului. A numărat și ortodoxismul, încă dinainte de sec. XIX, nu numai laici dar și clerici (Dositei și Hrisant ai Ierusalimului, Evghenie Vulgari, Nichifor Theotoki etc). cari în îndeletnicirile lor intelectuale au știut să iasă din cercul restrâns al discuțiilor teologice. Dacă ortodoxismul n'a putut juca totuși rolul cultural al catolicismului. cauza este că a fost asfixiat de influențele politice orientale. De altă parte, ortodoxismul a fost, netagăduit, scutul naționalității românești amenințate de Unguri și de Poloni, în serviciul cărora, încă dela începutul vieții de stat a Principatelor, s'a aflat propaganda catolică.

Adevărata nenorocire în calea desvoltarii normale a țărilor române, a fost ivirea Turcilor la Dunăre. De atunci, au fost întoarse cu fața la răsărit; s'au curmat începuturile de gravitație spre influența occidentală, care altfel ar fi putut continua și sub scutul ortodox apărător al naționalității; s'au introdus șalvarii și ișlicul — costumul pe care Alecu Russo, citat de Lovinescu, îl învinuia cu dreptate că a stat in calea civilizației noastre.

Incercuirii de către Turci datorim stagnarea noastră câteva veacuri, fiscalitatea, tragedia clasei de vechi proprietari, corupția și toate relele de care de obicei istoriografii noștri și acum cel din urmă d. Lovinescu (spre pildă p. 70) fac răspunzători pe Fanarioți.

Cu aceste rezerve, sunt de acord cu d. L. că cele mai binefăcătoare influențe asupra limbii, culturii și conștinței noastre naționale, au fost cele occidentale: prin Polonia asupra Moldovei în sec. XVII; prin Ardelenii cari studiaseră la Roma, in sec. XVIII; prin contactul direct tot mai des al Românilor cu apusul în pragul sec. XIX. Observația o făcuse mai de mult Alecu Russo, pe care de altfel d. Lovinescu îl citeaza (p. 22-3). Din parte-mi adaog că și cultura grecească, atât de ocorâtă, a avut și ea indirect o influență de trezire a conștiinței naționale, ca și a sentimentelor democratice. Nu e locul să desvolt această idee.

Cât privește celelalte idei fundamentale ale lucrării d. L. le împărtășesc pe cele mai multe cu atât mai vârtos cu cât le-am exprimat eu însumi, înainte de d-sa, în două lucrări pe care d-sa nu le citeaza

deşi, întemeiându-şi studiul pe o vastă bibliografie, avea datorie să le cunoască şi pe acestea.

„Domniile române sub Regulamentul organic" este un volum destul de gros ca să nu se poată pierde printre broşuri; a fost premiat de Academia română încă dela 1915; este citat de atunci de toţi cei ce s'au ocupat de vremea regulamentară, între alţii. de curând, de d. G. Bogdan-Duică, în Istoria literaturii moderne române, Cluj, 1923 la p. 130—4, 253, 295, tocmai în chestiuni de care se ocupă şi d. L. — D-sa, prin îndeletnicirile d-sale trebue neapărat să fi cunoscut lucrarea d-lui Bogdan-Duică, apărută tocmai în vremea când d. L. cugeta asupra materiei volumului ce publică azi. In schimb, d. L. citează o carte a mea de acum 20 de ani, lucrare de începător lipsită de interes şi pe care o putea omite fără pagubă din bogata d-sale bibliografie (p. 68 nota 2).

Domnul L. citează o singură dată (p. 56 n. 2), deşi o utilizează în mai multe pagini, cartea domnului D. V. Barnoschi despre „Originile democraţiei române". Dar, ca răspuns la această lucrare am publicat şi eu, sub acelaş titlu, un întreg studiu, în trei numere consecutive ale revistei „Viaţa românească", o revistă pe care criticul literar d. Lovinescu trebue neapărat s'o rasfoiască. Este straniu deci că i-au scăpat din vedere cele trei numere în care discutam cartea d-lui Barnoschi care interesase pe d. L. In fine d. Barnoschi a răspuns criticei mele tot în „Viaţa românească" şi această discuţie a fost relevată şi în „Convorbiri literare", iarăşi o revistă pe care este exclus ca d. L. să n'o cerceteze.

Relevez aceste lacune bibliografice din cartea d-lui L. pentru că tocmai în acele două lucrări tratam materii de care se ocupă şi d-sa şi ajungeam în mai multe chestiuni la aceleaşi rezultate la care constat că a ajuns acum şi d-sa.

Să-mi îngăduiască deci să revendic paternitatea.

D. L. susţine cu drept cuvânt că România modernă se datoreşte infiltraţiei la noi a ideologiei apusane şi nici de cum acţiunii capitalismului occidental. D-sa scrie pagini foarte juste (25 sq, 187) pentru a combate teza contrară a d-lui St. Zeletin. Rezumă foarte clar, după autori străini, materialismul şi idealismul istoric, precum şi teoria intermediară.

Occidentul a sprijinit aspiraţiile noastre naţionale atunci când şi întru cât coincidau cu interesele lui politice sau economice. Nu este însă meritul revoluţiei muntene de la 1848, cum crede d. L. (p. 179) de a fi îndreptat atenţia Românilor spre apus, ca să aştepte de acolo concursul fără de care nu şi-ar fi putut înfăptui aspiraţiile. Indreptarea spre apus este anterioară anului 1848 şi asupra acestui punct am insistat mai întâi, cu doc. nouă, în broşura „Turburări revoluţionare în Ţara Rom. între anii 1840—1843" extrasă din Analele Academiei române, 1911 (citată de d. Bogdan-Duică şi alţii), apoi în „Domniile române sub Regulamentul organic" p. 104 şi urm.

D. L., pentru a explica deosebirile dintre mişcarea moldovenească dela 1848 şi revoluţia munteană din acelaş an, spune cu drept cuvânt, că mişcarea politică până la 1848 fusese mai activă în Muntenia şi mai vii aci legăturile cu occidentul. Dar tocmai asupra acestor legături eu am insistat, aducând şi noi contribuţii, în lucrările de mai sus, pe care d-sa, spre deosebire de alţii, nu le citează, cu toate că se referă la o bogată bibliografie (p. 116 n. 3 şi p. 117 n. 2). De deosebirea între mişcările dela 1848 în cele două Principate m'am ocupat apoi de aproape în critica ce am făcut cărţii d-lui Barnoschi. („Viaţa rom.", Noemvrie 1922, p. 177 sq; Februarie 1923, p. 23 sq). Am constatat acolo o filiaţie neîntreruptă de idei dinainte de 1821 până la 1848, care explică în mare parte, caracterul revoluţiei muntene din acest an, filiaţie recunoscută de altfel chiar de contimporani, S. Marcovici, Eliade (vezi G. Bogdan-Duică, l. c. 28) şi însuşi Ion C. Brătianu. Tocmai aceasta

dovedeşte că revoluţia dela 1848 n'a avut meritul de a reprezinta cea dintâi îndrumare românească spre apus, pentru realizarea dorinţelor naţionale.

Când d. L. vede începuturile liberalismului român în mişcarea dela 1804 a boerilor secundari din Moldova (p. 55), d-sa adoptă părerea d-lui Barnoschi, fără a ţinea seamă de întâmpinările ce am făcut acestuia în chestiune („Viaţa rom.", Nov. 1922, p. 176).

Dar, când vorbeşte de „carvunarii" Moldovei şi de constituţia lor dela 1822, d. Lovinescu dimpotrivă, părăseşte punctul de vedere al d-lui Barnoschi, pentru a ajunge la aceleaşi concluzii ca ale mele („Viaţa rom.", Nov. 1922, p. 185—6) exprimate însă cu fraze mult mai măestrite. Astfel, sunt de acord cu d-sa când scrie că „proectul de constituţie... urmărea numai armonizarea în privilegii a întregii boerimi fără deosebire" (p. 74); că „egalitatea tuturor [luată din principiile marii revoluţii franceze] devenise egalitatea câtorva" (p. 75); că voia „menţinerea privilegiilor în sânul unei singure clase sociale largite" (p. 84), sau când relevă imputarea ce A. Russo făcea constituţiei dela 1822 că „tace în privinţa sătenilor" (p. 60).

D. L. nu spune ca cel dintâi care a atras atenţia că multe articole din constituţia carvunara sunt curat traduceri din „Declaraţia drepturilor" franceza, este d. Barnoschi, care merita să fie citat la acest punct, cum l'a citat spre pildă d. Iorga (Revue historique 1, 1924, p. 137 şi n. 1). Apoi d. L. trece cu vederea ca şi d. Barnoschi asupra proectelor muntene de reforma, contimporane cu constituţia carvunara.

In orice caz, bine observă d. L. că aceşti carvunari n'au nimic de a face cu o burghezie comercializată, cum şi-i închipue d. Zeletin, călăuzită de interesele economice burgheze şi războindu-se cu marea boerime cu interese agrariane.

Pentru explicarea deosebirii dintre mişcările dela 1848 în cele două Principate, d. L. omite influenţa polonă asupra carvunarilor, relevată de d. Barnoschi şi asupra căreia m'am oprit şi eu precum şi influenţa ardelenească de pe la 1821 în Muntenia asupra căreia am insistat („Viaţa rom.". Nov. 1922, p. 190—1 şi Ian. 1923, p. 18—19, 23). Nu pot desvolta aci pentru ce n'a existat şi în Muntenia o mişcare carvunară.

Reţinem de la d. L. deosebirea de temperament între Moldoveni şi Munteni pentru explicarea diversităţii mişcărilor dela 1848 (p. 118), precum şi observaţia ce face că dacă substratul economic ar fi fost cauza acestor mişcări, ele ar fi trebuit să fie la fel în amândouă ţările (p. 144).

La pag. 62 şi n. 1, unde d. L. vorbeşte de boeriile acordate de Ioniţă Sturdza şi spune că ele arată tendinţa acestui Domn de a ridica pe urmaşii scăpătaţi ai unor vechi neamuri care avuseseră altă data rosturi istorice, se cuvenea iarăş să fie citat d. Barnoschi, care cel dintâi a relevat această tendinţă.

D. L. apreciază just progresul pe care l-a însemnat Regulamentul organic. Dar, încât priveşte raporturile dintre Regulament şi diferitele proecte boereşti anterioare de reformă, (p. 66—7), d-sa putea gasi preciziuni în studiul meu „Partea boerimii în elaborarea Regulamentului organic." studiu apărut în două numere consecutive ale revistei „Cugetul românesc" (anul II, 1923 n-os. 9 şi 10) pe care d. L. nu se poate să n'o cunoască.

In mişcarea moldovenească dela 1848, d. L. zice că nu recunoaşte firul ideilor carvunare (p. 63). Ca şi Barnoschi, sunt de altă părere. („Viaţa rom.", Fevr. 1923 p. 191). In privinţa principiilor moderne, Regulamentul organic, conţinea în mare parte pe cele cuprinse în constituţia carvunara. Regulamentul nu le dăduse însă satisfacţie în ce privea egalizarea lor cu boerii cei mari. Acum, la 1848, urmaşii carvunarilor îşi dădeau probabil seamă că timpul trecuse pentru formularea unor

pretenţii ca acele dela 1822. Regulamentul şi mai ales modul cum fusese aplicat depreciase cu totul distincţiile nobiliare. Unii carvunari se mulţumiau deci să ceară şi ei măcar o cinstită aplicare a acestui act fundamental, alţii aşteptară momentul să se poată pronunţa pentru principiile democratice.

Am ajuns înainte de d. L. la concluzia că dorinţele lui M. Kogălniceanu se despărţiau de ale confraţilor săi moldoveni şi că erau aproape identice cu ale 48-tiştilor munteni. Am învinuit deci pe d. Barnoschi pentru că vedea în Kogălniceanu un carvunar. Am spus („Viaţa rom". Fevr. 1923, p. 193) înainte de d. L. (p. 90, 92, 94—5. 110), că între Kogălniceanu şi 48-tiştii munteni a fost numai o deosebire de procedura, de formă, de vorbe, de atitudini. Am spus că pe când aceştia făceau *tabula rasa* de trecut, Kogălniceanu, referindu-se la un trecut pe care şi-l închipuia altfel de cum fusese, ajungea la aceleaşi rezultate şi propunea aceleaşi reforme. („Viaţa rom". Fevr. 1923, p. 183—4, 190). Printre teoriile greşite ale lui Kogălniceanu era şi aceea despre boerime (L. 102), pe care de asemenea am relevat-o (ibid. 185) şi asupra căreia voi reveni în continuarea studiului despre „Clasele sociale în trecutul Principatelor" pe care d. L. îl citează (p. 104—5 şi 107 nota). Dar d. Lovinescu greşeşte când confundă pe toţi revoluţionarii munteni, când nu deosebeşte în deajuns pe extremişti, pe „roşii", cari prin exaltarea lor, nu numai în vorbe (citaţii la d. L. 120, 132 n. 2, 134. — Cf. ale mele Domnii regulamentare, p. 437), dar şi în acţiune, au făcut să se arunce revoluţionarilor epitetele de „socialişti" şi „comunişti" şi au depărtat de ei pe mulţi progresişti sinceri.

D. L. spune într'o notă (p. 92 n. 2) că votul universal a fost înscris „principial" în programul dela Islaz. O spusesem mai dinainte, documentând acest adevăr cu cercetarea proectelor electorale întocmite de guvernul revoluţionar şi arătând că nu se deosebeau mult în fond, de proectul lui Kogălniceanu. Am spus că până la votul direct n'a mers decât N. Bălcescu. („Viaţa rom". Fevr. 1923, p. 184—5).

D. L. desvoltă ceea ce spusese şi d. Bogdan-Duică (l. c. p. 184—5) pe care nu-l citează, că programul dela Islaz nu proclamă lupta de clase, ci dimpotriva armonizarea intereselor lor, ceea ce de altfel se observă şi în actele oficiale ale guvernului provizoriu. Trebuia adăogat însă că s'au produs uneori şi note discordante, datorite extremiştilor, ceea ce a justificat neîncrederea multora în intenţiile revoluţionarilor. Am susţinut însă, că revoluţia munteană nu trebuia judecată după greşelile catorva tineri exaltaţi. („Viaţa rom". Fevr. 1923 p. 185).

Am arătat de asemenea înainte de d. L. (p. 113, 115, 162—6, 196—7, 215) că M. Kogălniceanu în Moldova şi N. Bălcescu în Muntenia (care fie zis în treacăt nu era „ridicat de jos" cum crede d. L.) au fost singurii şefi revoluţionari cari s'au interesat constant de pătura rurală, pe când 48-tiştii munteni au dat atenţie mai ales burghezimii („Viaţa rom". l. c. 192—3). Dar greşeşte d. L. ca şi d. Ibrăileanu, pe care-l urmează, în aprecierea aportului real pe care pseudo-burghezimea munteană o putea da mişcării dela 1848.

In rezumat, e greşit a zice că mişcarea munteană dela 1848 este începutul regenerării noastre, punctul de plecare al unei noui îndrumări, cea dintâi rupere cu trecutul, o schimbare radicală a rosturilor anterioare, pe care d. Barnoschi o regretă, iar d. L. o socoteşte ca era absolut necesară.

Când privilegiile s'au desfiinţat la 1859, clasa conducătoare a ramas compusă din proprietarii rurali, boeri sau nu şi din profesioniştii liberi, sau cum îi numesc sociologii germani „inteligenţa". Din cauza stării noastre economice agrare, şi acei ale căror venituri derivau din munca intelectuală, îşi consolidau prisosul de căştig în proprietăţi rurale: este firesc deci ca şi noua clasă conducătoare să fi continuat

o politică agrariană și ca numerarului strâns pe urma libertății negoțului și a deschiderii de debușeuri să i se fi dat întrebuințări de bancă. Iată de ce după 1859 am avut o oligarhie agrară și apoi o oligarhie bancară cum constată d. L. (p. 198). Burghezimea nouă a fost, creeată artificial mai ales de Ion Brătianu (L. 213), dar prin favoruri de stat după sistemul urmat în favoarea boerilor în vremea privilegiilor. A creat-o pentru a înmulți numărul acelora care aveau interes în menținerea nouei stări de lucruri. Noua burghezime a păstrat caracterul burghezimii anterioare, pentru că lipsea substratul economic care s'o îndrumeze pe căile burghezimii industriale apusane.

Cu drept cuvânt observă d. L. (p. 152) că tendințele oamenilor nu sunt neapărat în funcție de originea lor, nici de interesele lor de clasă. Am făcut și eu această observație când am învinuit pe d. Barnoschi de a fi făcut un zid despărțitor între tendințele protipendadei și acele ale boerimii secundare. Am accentuat că dela membrii protipendadei au pornit chiar proecte de reformă mai înaintate și mai generoase decât ale boerimii mici. („Viața rom. Fevr", 1923, p. 184—8).

Cât privește cererile privitoare la libertatea negoțului, bine observă d. L., combătând pe d. Zeletin, că n'au legătură cu ivirea unei clase de mici boeri comercializați fiindca intraseră în sfera de interese a capitalismului apusean și deveniți din această cauză revoluționari (p. 139, 140). Dar când d. L. scrie că nici unul din 48-iști „n'avea nimic de vândut pe piețele franceze și englezești" (p. 150), greșește cu totul. Dimpotrivă, toți proprietarii, fie boeri mari, mici, sau oameni de rând, aveau de vândut cerealele lor și de aceea cereau cu toții. cu mult înainte de 1848 și chiar înainte de tratatul de la Adrianopol, libertatea negoțului și schimbarea raporturilor dintre proprietari și țărani („Viața rom. Fevr., 1923 p. 189) fără a fi cu toții revoluționari. La atâta se reduceau reformele cerute de substratul economic, de când proprietarii descoperiseră că ar putea trage profit din vânzarea liberă a produselor lor. Celelalte reforme, cum bine au susținut istoricii noștri, pe care-i combate d. Zeletin, au fost cerute din porniri ideologice. încă dinainte ca Occidentul să aibă interes la înfăptuirea lor pentru a putea intra în relații sigure cu Principatele române.

De aceea și după desființarea privilegiilor, noua noastră oligarhie nu s'a opintit, precum am arătat (ibid, 194) înainte de d. L. (p. 194 196), decât la doua reforme: cea electorală și cea agrară, care ar fi lovit în interesele ei.

Inainte de d. L. (p. 200) am arătat că și constituția de la 1866 n'a fost cum se zice de obicei la noi și cum susținea și d. Barnoschi, fără nici o legătură cu trecutul, ci că este un rezultat firesc al proectelor și frământărilor de idei în Principate de la începutul sec. XIX încoace (Viața rom. l. c. 197).

In sfârșit, înainte de d. L. (p. 107) am combătut teza d. Iorga despre caracterul popular al sfatului domnesc până la mijlocul sec. XVIII (Viața rom. Ian. 1923 p. 16). Voi reveni asupra chestiunii în studiul ce public despre clasele noastre sociale din trecut în „Arhiva p. știința și reforma socială", unde voi arăta și înțelesul exact al termenului „țară" asupra căruia d. L. (p. 204) nu este lămurit.

Nu mă pot împăca cu d. L. când vorbește de lipsa de ori ce tradiții în țară, de imposibilitatea de a găsi în trecut vre-o indicație pentru prezent (p. 95) și când nu vede în trecut de cât absolutismul domnesc (p. 205, 208). Domnul nu era atât de absolut pe cât se crede. Exista macar un obicei al pământului, care era un fel de lege a legilor, pe care Matei Basarab scria când-va că n'o poate calca. Nu exista o clasă feodală care să se opue Domnului, e adevărat; dar Domnul nu lua hotărâri fără a consulta fie divanul cel mic, fie divanul obștesc compus din actuali și foști mari dregatori ai statului, fie

sfatul țării in care se aduna toată «țara» legala. Un astfel de sfat nu corespunde in zilele noastre cu o adunare aleasă pe baza sufragiului universal, dar cu o adunare în care ar fi reprezentate toate stările și profesiunile cu rost politic sau economic (cf. articolul meu din Viața rom. Fevr 1923 p. 167-8).

Desvoltând ideia lui Gherea, d. L. arată că la noi era o necesitate să se procedeze de la ordinea de drept la ordinea de fapt, invers adică de cum s'a întâmplat în occidentul cu veche civilizație. Trebuia să se aplice la noi concepția revoluției franceze despre putința de a modifica societatea prin reforme de drept. Era o necesitate dictata de interdependența morală și materială între popoare în vremurile nouă, de viața europeană sincronica pe urma căreia structura juridică—politica a unui stat mai înapoiat, ca al nostru, trebuia pusa la nivelul statelor mai înaintate cu care intra în raporturi.

De oare-ce deci, lucrarea d-lui L. cuprinde în buna parte afirmațiuni pe care le cred exacte, măcar pentru că le-am exprimat și eu înaintea d-sale, îi urez să se răspândească mai mult decât niște articole pierdute prin reviste.

Fiindcă în volumul II d-sa va trata despre chestia țărănească de care mă ocup și eu de multi ani, îmi permit a-i atrage atenția asupra unor concluzii la care am ajuns și pe care, deocamdată, le-am exprimat numai în treacăt în Conv. lit. anul 51 (1919) p. 286-291, în nadejdea că și de astă dată vom fi de acord.

Ioan C. Filitti

Dr. Giorge Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, 111 p. Geneve, Olschki, 1924.

In biblioteca linguistica a publicațiunii „*Archivum Romanicum*" (Seria II, vol. 9), condusa de Iul. Bertoni, d-lui Pascu i se publică o cercetare minuțioasă asupra Elementelor romîne în limbile greacă, bulgara, sîrbo-croată, albaneza și turcă.

Se înțelege, este o onoare ce se face autorului și, în genere științei romînești, prin faptul că apare în numita bibliotecă (în condiții tipografice strălucite) o contribuție a științei romîne: un nume romînesc se inserează astfel alăturea de lingviștii Leo Spitzer, E. Gamillscheg, V. Bertoldi, Gino Bottiglioni, Paul Aebischer, Gerhard Rohlfs, Mario Gualzata, ș. a.

In privința planului de tratare a chestiunii autorul procedează astfel: 1. Elementele romîne in greacă le imparte în elem. romîno-latine introduse într'o epocă anterioară formării limbii noastre; și elem. romîne introduse după alcătuirea definitivă a limbii; apoi se cercetează înrîuririle reciproce.

2. Elementele române în bulgară le imparte în romîne comune și române dialectale. Cele dintâi sunt romîno-latine și curat romîne. Cele din urmă sunt daco-romîne vechi și noi (vechi: romîno-latine, noi: curat romîne); macedo-romîne, și acestea romîno-latine și curat romîne.

3. Elementele romîne în serbo-croată sunt de proveniență romîno-latină (cele mai vechi), curat romînă și dialectală. Acestea din urmă sunt macedo-romîne vechi, adică romîno latine și curat romînești.

4. Elementele romîne în albaneze sunt deasemenea române comune și dialectale; acestea din urmă mai cu seama macedo-romîne.

5. Elementele romîne în turca, foarte puțin numeroase, sunt împărțite după aceiași metodă.

In partea a doua a scrierii (p. 20-90) autorul ne dă o listă alfabetică a acestor cuvinte, în număr de 452, dîndu-ni-se în dreptul fiecăruia isvoarele și etimologia. Natural, o parte din aceste etimologii sunt cunoscute, alta parte însă sunt cu totul noi. Asupra valorii lor științifice,

unele sunt evidente și convingătoare, altele, ca de obiceiu în această materie, sunt ingenioase și, par discutabile. Romaniștii vor avea, în orice caz, o bază temeinică de discuție, căci lucrarea d-lui Pascu procede cu întregul aparat de erudiție, pe care știința linguistică il pune astăzi la dispoziția cercetătorilor.

Autorul ne afirmă încă odată ca un laborios cercetător în filologie (recunoscut ca atare și peste graniță). Lucrarea aceasta constitue un imbold mai mult pentru sprijinirea publicației celei mai importante a d-sale, Dicționarul etimologic al dialectului macedo-romîn, pe care îl așteptăm cu nerăbdare să iasa la lumina zilei.

C. P

Panait Istrati: **Moș Anghel**

Domnul Istrati e un sălbatec realist în formă — iar în fond e un idealist din cei mai candizi, din specia cea mai rară, anume din acei cari au darul să descopere în sufletul oricărui om, al celui mai înrădăcinat în rele, părticica lui bună, acea pe care o ține cel mai ascuns, de care poate nici nu'și dă însuși seama, dar care există în fiecare făptura omenească, in fiecare!

In această privință autorul lui „Moș Anghel“ urmează cu metodă cu perseverență, opera ce-a început-o în „Kira“, anume de-a ne face să înțelegem ca fiecare om având în el o scânteere de bun sau de frumos, pentru a iubi pe oamenii noștri de noi atârnă să știm a scoate din noroiul fiecărui suflet, floarea!

Iar Domnul Istrati are un deosebit meșteșug de-a culege flori, de-a le pune, mănunchei și a vi le dărui. Dintr'un bețiv el face o ființă superioară și dintr'un Candif o simpatecă făptură.

Un țăran sărac, moș Anghel, a muncit cinstit o viață de ani, s-a înbogățit, s-a însurat, a avut copii și vază în tot și mulțumire în suflet. Și-apoi, cum se întoarce deodată nepraznica roată a norocului, s-au risipit toate, una câte una. Averea îi este furată, casa îi arde, nevasta și copii mor. Singura mângăere ce-i poate rămâne e uitarea pe care o caută în băutură. Azi, mâne, un an sau doi, și moș Anghel se face un bețiv, un alcoolic, un alcoolizat.

„Uite-te bine la mine“ spune el nepotului său „și amintește-ți, de câte ori vei vrea să scuipi un bețiv, că e om curat iubind viața curată, m'am făcut bețiv și bețiv voi muri, *din vina nimănui!*“

De ce nu a spus vorba aceasta moș Anghel se înalță în ochii noștrii, fiindcă, în loc să blesteme pe oameni și pe Dumnezeu, ca atâția alții pentru mult mai mărunte rele, el nu dă vina pe nimeni decât doar numai pe el însuși.

„Am petrecut o viața de om, rob al acestui hoit.... și nu mi-am dat o clipă seama că aveam un cap, un creer, o lumină de care putregaiul și viermii nu se pot atinge.

Căci beția l-a adus într'o astfel de degradare fizică, încât bătrânul nu se mai spală, nu se mai hrănește, nu se mai mișcă; sta trântit pe pat și-l mănâncă viermii de viu.

Insa pe măsura ce trupul putrezește, sufletul se înalță. Corpul moare dar creerul trăește. Moșneagul stă și cugetă asupra vieții lui întregi și toată vina nenorocirii, toată o aruncă numai asupra lui însuși. A vrut ușoara mulțumire a satisfacerilor trupești și nu s-a îngrijit de sufletul lui:

„Douăzeci de ani de lupta pentru a câștiga o femee frumoasă care doarme mâncând, o casă, care arde ca paiul, vite care dispar, copii care mor, aur care atrage lovituri de măciucă și o cămașe curată care e murdară a doua zi. Toate astea pentru trupul acesta care s-a desfăcut de cap, care-mi este strein ca plapoma ce-l acopere!“

Moș Anghel ia o înfățișare de mistic apostol, nu sfântul Anton, sau mai bine încă un dematerializat fumător de opium:

„Sunt mort de trei ani... Dar nu sunt liber decât de șase luni, din ziua când pleoapele mele au rămas țintuite asupra veșniciei. Ziua și noaptea tot una's pentru mine. Eu sunt pretutindeni. Văd toate, simt toate, dar nimic nu mă atinge. — Bucuria și durerea sunt piedicele libertății!"

Suflă un vânt de Clade Farrere în vorbele aceste. S'a spus că un atare fel de-a se exprima nu seamană cu a țăranilor. Dar mai întâi moș Anghel e un țăran cu carte, care fusese fruntaș, care citise, în zilele începutului nenorocirii sale, Biblia de trei ori și pe Ecclesiast, dela care învățase că totul este deșărtăciune, numai deșărtăciune. Și apoi, în vorbele lui moș Anghel nu e doar erudițiune, ci numai cumințenie. Cine nu știe cât de cuminte poate vorbi țăranul nostru, n'are decât să mai citească pe Ispirescu.

Ca un unchiaș sfătos ce este, deslegat de toate cele pământești și trupești, moș Anghel, povățuind pe nepotul lui, care e însuși autorul, își dă duhul ușurat c'a putut, măcar în clipa morții, să facă prin vorbe un bine cuiva care a fi prins adânci rădăcini.

Moș Angel e o carte *gândită, sănătoasă, puternică*. Ii lipește însă acea poezie, poezia dunăreană, poezia orientală, care e unul din farmecele „Kirei." Mai puțin vaporoasă, ea e mai zguduitoare.

Insă — este doar un *însă*.

Spuneam, în critica ce-am făcut asupra „Kirei", că Domnul Istrati se deosebește de ceilalți *realiști* prin felul ce are de-a trece, stamponat, asupra obscenităților și vulgarităților vieții, de-a ne face să le înțelegem fără a insista. A rămas de altfel acelaș, și-i mulțumesc în numele acelor cititori cari înțeleg literatura așa cum o înțeleg eu.

Totuși — spre mirarea mea — am găsit în „Moș Anghel" expresiuni prea crude, absolut inutile. Știu. Așa e azi felul de-a scri. Oroarea falsei pudori. Trebue numite lucrurile pe nume. Dacă totuși se poate altfel... Dece n'am face altfel.

Din depărtările ce ne despart și dacă vorbele mele ajung până la el, îl rog fierbinte pe Domnul Panait Istrati să-și amintească vorbele mele, că mult înainte de-a fi un realist el e idealist. Și idealistul, sermanul, face și el ce face orice om, dar nu mai spune nimanui!

C. Gane

George Vâlsan, *Povestea unei tinereți*, Cultura Națională, 1924.

Un volum de idile într'o vreme plină de vulgaritați, atât în viață, cât și în scrisul multor poeți și prozatori.

Autorul vede că un pictor, al carui ochiu prinde nu numai coloritul și formele, ci pătrunde adânc în taina peisajului. Fără risipă de culoare, dă ceeace este esențial și caracteristic într'o limbă plină de frăgezime. Iar eroii săi sânt suflete candide, care aduc aminte de Grazziella lui Lamartine.

Ceeace impresionează în chip cu totul deosebit e nuanța sigură a psichologiei populare, acolo unde subiectul o cere. Dar simplitatea idilică nu însemnează simplificarea datelor vieții. In ultima bucată „Domnul cel grăbit", autorul ne arată că poate pătrunde cu o privire foarte ascuțită chiar și în părțile ascunse și penibile ale firii omenești.

Acest volum — întâiul de literatură al autorului — dovedește că scriitorul George Vâlsan va putea da literaturii noastre opere de o amplitudine din ce în ce mai mare. Iar pentru cetitorul care cunoaște pe clasicii români e o adevărată bucurie că in vremuri atât de tulburi ca concepție estetică, isvorul cel curat al inspirației curge încă cu aceiași undă clara, ca și în trecut.

Peisajul geografic a căpătat prin această operă pagini de pitorească superioare celor care au mai scris în direcţia aceasta, fără să aibă destulă pregătire a ochiului, în analiza fenomenilor naturii.

Ioan Nădejde, *V. G. Morţun*, biografia lui, genealogia şi albumul familiei Morţun, Bucureşti 1924.

Iată o opera neobişnuită — aproape singulară — în literatura noastră. Un om de erudiţie, D-l I. Nădejde, care a cunoscut personal pe V. Morţun şi a avut la îndemână o sumedenie de documente şi-a luat sarcina de a povesti viaţa fostului literat şi om politic.

Mai întâi, biografia e de o simplitate şi o sinceritate in adevăr binefăcătoare. Alţii au scris cu multă risipă de erudiţie biografii voluminoase, dar caracterul lor laudătiv le scade considerabil valoarea. I. Nădejde aduce în această operă obişnuinţa eruditului sever, care ştie că documentul, nu biograful, are să vorbească.

Capitolele dintâi sânt pagini de istorie contemporană peste care nu va putea trece nimeni dintre cei care urmăresc sau vor urmări evoluţia politicei româneşti de la sfârşitul veacului trecut şi începutul veacului de faţă.

Vine apoi la rând o meticuloasă opera de genealogist, care presupune nici mai mult nici mai puţin decât munca de cabinet a unui specialist deplin stăpân pe toate amănuntele istoriei, până în colţul lateral al vieţii de familie.

Moştenitorii răposatului Morţun au făcut un act de pietate înlesnind tipărirea acestei interesante opere, iar D-l I. Nădejde a dat la lumină un material istoric şi politic, pe care cercetătorii trecutului nostru îl vor avea totdeauna în vedere.

S. M.

C. Argetoianu: „*In urmărirea normalizării monetare*. (Cinci conferinţe) Bucureşti. Cultura Naţională, 1924 p. 124".

Intr'un ciclu de cinci conferinţe, ţinute succesiv în cursul unui an la Bucureşti, Timişoara, Craiova, Iaşi şi Galaţi, D-l Argetoianu desvoltă ideile coprinse în lucrarea sa „In jurul valutei noastre", pe care m'am silit sa o apreciez in numărul 11/12 din anul 1923 al acestei reviste.

Nu pot decât să admir stăruinţa, cu care autorul insistă de atâta timp asupra acestei teme, sirguinţa, cu care caută a convinge cercuri din ce in ce mai întinse de necesitatea reformei valutare şi cred că, faţă de o asemenea muncă, îmi pot exprima nădejdea, ca, revenind odată în fruntea Departamentului Finanţelor, D-l Argetoianu îşi va face un punct de onoare din traducerea vorbelor sale în fapte pentru binele acestei ţări.

Nu-mi este îngăduit a analiza aci fiecare din aceste cinci conferinţe în parte; dar subiectul principal şi comun al lor se rezumă pe scurt astfel: „Valuta noastră trebue odată normalizată; mijloacele pentru această normalizare sânt, pe lângă măsurile obicinuite de ordin economic (intensificarea producţiunei, libertatea comerţului etc., etc.), înainte de toate, sinceritatea monetară; apoi stabilizarea monetara, prin devalorizarea sau mai precis, cum zice autorul, „revalorizarea" leului nostru şi în fine, introducerea unei noi monede, sănătoase, după pilda mărcei „Rentenmark în Germania sau „Schilling"-ului austriac".

Cele cinci conferinţe în chestiune, ocupându-se toate de o potrivă cu îndrumarea publicului românesc în aceasta direcţiune, au totuşi fiecare în parte un caracter deosebit, desvoltând câte o latură specială

a problemei comune, o variațiune, care față de un subiect atât de arid, constitue o plăcere particulară pentru cel, care le citește.

In București D-l Argetoianu a vorbit mai cu seamă de raporturile între moneda noastră și fluctuațiunile valutare; la Iași, subiectul său special a fost sinceritatea, la Galați devalorizarea și la Craiova stabilizarea monetară; la Timișoara, în fine conferențiarul a atacat, pentru frații noștri din Banat, latura cea mai practică a acestui vast domeniu: „influența crizei noastre monetare asupra scumpirei traiului".

D-l Argetoianu vorbește, cum o spune de altfel și el singur în introducerea la prima sa conferință, în „numele bunului simț"; el se exprimă în mod popular, dar nu neglijează niciodată eleganța oratorică și ceeace impresionează mai cu seamă plăcut. D-sa se folosește de argumentațiuni atât de clare și hotărâte, încât se cunoaște imediat că este cu desăvârșire stăpân pe materia sa.

Insistența cu care revine mereu la chestiunea „sincerității bugetare" și la aceea a „reformei monetare", energia, cu care respinge „soluțiunea răbdărei" cu așteptarea unei urcări, chiar lente, a leului nostru, dovedește, că opiniunile autorului nostru-conferențiar izvorăsc din adâncul unor convingeri tari.

Și toate aceste însușiri la un loc fac, ca broșura D-lui Argetoianu să fie o lectură atât de instructivă cât de plăcută pentru oricine, care n'a avut prilejul de a asista la conferințele însăși.

N. D. Germani.

REVISTE

Ideea Europeană, An. VI, No. 159.

„Reforma Calendarului"—saltul de 13 zile al lunii Octomvre—face din d. V. Băncilă un aspru judecător, care pune la o laltă pentru susținerea cauzei contrare ingenioase temeiuri și simple bănueli. Articolul este aproape un rechizitoriu împotriva măsurii, desigur nepregătite, a St. Sinod. Această „reformă", de o arătare modestă, e prezentată odată ca o „revoluție metafizică" (există dar și razmerițe metafizice), altadată ca o sdruncinare a bunurilor etnice, ba chiar însfârșit ca un „cataclism" național. E vădit, cred, că ne aflăm în fața unui amalgam curios de considerații religios-metafizice și științific etnografice (faptul netagăduit al vitalității tradițiilor).

Laturea „metafizică" a problemei (de ne-am putea lipsi odată de termenul elastic „metafizică") este, firește, pus în dependență de forma noastră de creștinism, ortodoxia, și astfel „reforma" St. Sinod e înfațișată ca o sminteală a religiei poporului, a „metafizicii poporului român" (se pare ca fiece popor își are metafizica sa proprie și nereductibilă).

De ce, acum, reforma calendarului a trebuit sa pricinuiască o „spaima metafizică", o răscoală în lumea entităților religiei creștin—ortodoxe? Aci comentarul d. Băncilă îmi pare, sincer vorbind, greu de susținut. Potrivit autorului, timpul și fracționarea lui după sărbatori sunt, înlăuntrul creștinismului ortodox, realitați „metafizice", sunt ceva *absolut*, o întocmire neschimbătoare a Divinitații. Prin urmare, să luam aminte, pentru ortodoxie, exista o succesiune temporală absolută și de asemenea o impărțire a timpului odată pentru totdeauna, iarăș absolută. Relativitatea timpului nu e creștin—ortodoxă. Deci a accelera succesiunea timpului sau a disloca punctele de reper statornicite de sărbători este un atentat sacrilegiu la ordinea metafizică a poporului. Așa să fie?

Nu numai pentru „metafizica" ortodoxiei, dar pentru orice „metafizică" așa numita creștină ordinea metafizică nu cunoaște nici un timp absolut și nici o fracționare absolută iar timpului. Un timp absolut este metafizică bergsonistă, nu creștin – ortodoxă. Pentru creștinism lumea metafizică este veșnica, netemporală; iar timpul este o iluzie, o contingență materială, o scăpătare. De altminteri, se știe, spiritualul (eternul) și temporalul sunt opuse antitetic. Pentru Dumnezeu timpul este inexistent; tot ce se petrece în lume e un *nunc stans*, un veșnic prezent. Relativitatea timpului este dar constitutiva creștinismului ingenere, și mai ales ortodoxiei, care s'a ținut mai departe de „temporal." Pe scurt, reforma nu e deloc vulnerabilă subt raportul „metafizicii" creștine. Din potrivă.

Totuș, se va întâmpina, poporul se opune reformei. Se prea poate, însă nu fiindca orice calendar constituie sâmburele unei religii, ci fiindcă el reprezintă, în adevăr, o mare tradiție social-istorică.

Pentru popor, de bună seamă, sarbătorile formează schetetul calendarului și de aceea ele sunt sistemul de referență al cronologiei. Sărbătoarea este un act colectiv, un gest social, și, știut este, că tot ce este social, este și tradițional. Tradiționalul se confundă cu socialul. De asemenea tot ce e tradițional este sacru (tabu), tot pentru cuvântul că e social. Numai modificarea *sensului* sărbătorilor, nu a cronologiei lor (13 zile distanță) ar putea trece drept o strâmtorare a tradiției; căci de fapt raportul dintre sărbători și cronologie este următorul: sărbătorile hotărăsc cronologia, nu cronologia sărbătorile. Așa bunăoară variația în timp a Paștilor n'a fost privită niciodată ca o dislocare metafizică. Să nu exagerăm, deci.

De altminteri, istoricește vorbind, prefacerile mai radicale ale unui calendar au coincidat cu linia suitoare a vitalității unei credințe noui sau regenerate. Prin urmare și această „reformă" ar putea fi tălmăcită la rigore ca o eflorescență a credinței ortodoxe. **M. F.**

FAPTE

O Conferinţă „Despre România Modernă" la Montpellier. Sâmbătă 13 Decembrie 1924 Profesorul Poyer, dela Facultatea de Litere a Universităţii locale a ţinut o conferinţă despre „România Modernă" cu proiecţiuni. Conferinţa s'a ţinut în sala de festivităţi a Universităţii, care era plină de ascultători.

Conferenţiarul — de talie înaltă, cu voce slabă şi privire nesigură — declară dela început, că nu va ţine o conferinţă propria zisă asupra României, pentrucă n'o cunoaşte îndeajuns, ci va expune câteva impresii de călătorie, făcută în România astă-vară, timp de 15 zile.

După ce arată, pe o hartă mică, situaţia geografică a ţării, înainte şi după războiul mondial, întinzând asupra „regiunilor *anexate*", indică mijloacele de călătorie din Franţa în România. Cale *maritimă*, fie Mediterană, Strâmtori, marea Neagă, Constanţa, Bucureşti. Cale *aeriană*, deservită de compania de aviaţie Franco-Română. Cale *ferată*, prin Italia şi Jugoslavia, cu Simplon-Express; sau prin Elveţia, Austria şi Ungaria cu Orient-Express.

Conferenţiarul dorind să cunoască configuraţia geografică şi economică a ţării, a intrat în ţară cu Simplonul şi-a eşit cu Orient-Express.

Expunând itinerariul călătoriei sale şi-ajungând la „Porţile de fer", deschide paranteză şi aminteşte de împăratul Traian, de luptele lui cu Dacii, ca apoi să spună, că originea latină a poporului român e contestată de mulţi istorici.

Reluând firul călătoriei si ajungând în „şesul Dunării" aminteşte de „imensele întinderi de grâu şi porumb" accentuând că 85 % din populaţia ţării sunt ţărani. Ei cultivă grâu pentru export şi porumb pentru hrana lor". Incearcă să ironizeze hrana ţăranului român, care constă din „la mamaliga" şi câteva bucăţi de ceapă sau usturoiu. Grâul e cultivat numai pentru export şi este socotit ca bine? De asemenea e întrebuinţat în manifestările religioase ale poporului „ceva din superstiţiile păgâne din vechime". In schimb „la ţuica" este foarte mult iubită.

In călătoria sa cu trenul e izbit de faptul, că nu întâlneşte dese bifurcatii de cale ferată, ca aici în Franţa. Şi în legătură cu aceasta, arată lipsa de comunicaţii ferate ca şi de şosele accentuând, că şi puţinele şosele sunt aproape impracticabile în timpul iernii".

In gări, ţărance îţi oferă flori şi fructe, aranjate artistic". Ţăranii şi ţărancele poartă un costum „pitoresc" dar umblă desculţi, la ţara ca şi la oraşe. „Am văzut ţăranii desculţi chiar pe calea Victoriei in Bucureşti". „Ei nu cunosc încălţăminte" ! !

Ajungând la Bucureşti, lasă descrierea lor la o parte şi expune călătoria sa la plecare din ţară. Arată valea Pravovei bogată în petrol, cu „mii de sonde de-un aspect fantastic", aminteşte de minele de sare dela Slănic şi de pădurile Carpaţilor, cari cuprind 20 % din întinderea ţărei.

In urmă revine la capitala, care la începutul sec. 19 era un târguleţ de 20000 locuitori, fără şosele, dar care acum e un oraş euro-

pean în centru, oriental la margini". Povestește „cum regele Carol la venirea sa în țara, ajungând în București și văzând că diligenta în care era, se oprește în fața unui han, în curtea căruia erau câțiva țigani și niște porci, întreabă mirat pe generalul care-l insoțiă, ce este casa aceasta? La care generalul răspunse, că e „palatul regal". Regele a reparat și modificat acea clădire și-a transformat-o în palat regal.

Azi, Bucureștii au „clădiri imense" în stil greoi; german. Remarcă Universitatea și Fundația Universitară Carol, precum și Calea Victoriei. îngustă, curbă, „cu mari magazine, cu teatre, cu o lume fară număr de amatori de plimbare, mai ales între 4—6 d. a. Bucureștii au aproape un milion de locuitori, iar țara întreagă are 12 milioane!!.. (sic) Amintind de mulțimea trăsurilor cochete din Bucureșii, deschide parenteză asupra birjarilor-muscali și asupra credinților lor religioase. Spune că mai fiecare casă are grădină. Chiar restaurantele, în timpul verei, sunt în grădini. Cu drept cuvânt s'a zis, că Bucureștii sunt un oraș de grădini.

Renunță a descrie viața politică și socială și se oprește la cea culturală, despre care se mulțumește să spună că e înfluențată de cultura franceză, care e mult iubită și apreciată de poporul român".

Citește un pasaj din Găvănescul, Profesor Universitar la Iași, în care se aprecia cultura franceză. Nu dă nici un amănunt asupra mișcărei culturale la noi. Amintește doar, că în România sunt între 40—50 profesori francezi și că guvernul român invită pe licențiații francezi să vină ca profesori în România. De asemenea amintește de Institutul Francez în București și de școli private franceze de fete. precum „Notre Dame de Sion" în București etc.

Incheie conferința spunând că România e „o țara mare", prin bogățiile sale, prin populația și întinderea sa și prin puterea de viață a ei. Indeamnă pe tinerii studenți să meargă ca profesori în România. unde viața nu este așa de neplăcută"!.. (sic)

Trecând la proiecțiuni, ce decepție! In total au fost... cam 15 vederi. Dar cât de defavorabile țării. Amintesc câteva: un cioban cu câteva oi; o nuntă de ciobani; un sălaș de țigani; o casă țărănească, din cele mai sărăcăcioase; un țăran cu o căruță cu cai; un răsboiu de țară, cu o țărancă țesând; un țăran arând cu un plug, care părea de lemn; iar din București, o singură casă de mahala în reparație, cu o birjă și-un bragagiu etc.

Lesne se poate înțelege. impresia urîtă, ce-au făcut aceste insuficiente proiecțiuni, printre asistenți, care însoțiau aceste vederi cu șoapte și râsete. Iar la ieșire se încrucișau ironiile și glumele.

Dacă un profesor universitar francez amic al României, a lăsat sa se producă, astfel de urîte impresiuni, ce trebue să fie cu conferințele vrășmașilor țării care intenționat lucrează spre defăimarea noastră și a țării noastre.

Montpellier. **Preot Gr. Criveanu**

Centenarul romancierului-Mauriciu Jókai. — In ziua de 18 Februarie a. c. maghiarimea de pretutindeni a sărbat o sută de ani dela naşterea celui mai fecund romancier maghiar Mauriciu *Jokai*. Născut în 18 Februarie 1825 în orașul Comarom, tânărul M. Jokai își urmă studiile de liceu în mod regulat și ca orice băiat de treabă, fără epizoadele aventuroase, atât de obișnuite la scriitorii de geniu. Fiind coleg de școală cu poetul Al. *Petöfi*, acest revoluționar din fire, fu atras și Jokai în vârtejul luptelor revoluționare din primăvara anului 1848 şi în ziua de 15 Martie fu silit de mulțimea adunată în cafeneaua Pilvat să se urce pe o masă și să citească proclamaţiunea revoluționară, în care se cuprindeau doleanțele națiunei maghiare. După el s'a urcat poetul Petofi pe tribuna improvizată și a citit cunoscuta sa poezie „Talpra

magyar!" (Deşteaptă-te maghiare) care a rămas până azi imnul naţional al maghiarimei. Din cafeneau tinerii revoluţionari s'au dus de-adreptul în tipografia „Landerer" şi fără a mai ţine seama de cenzura oficiala au tipărit versurile lui Petofi pe foi volante spre a le distribui mulţimei. In luptele următoare din revoluţie Jokai n'a mai luat parte activă şi viaţa lui de optzeci de ani s'a scurs liniştit, fără nici un epizod deosebit, muncind la masa de scris zi de zi dela ora 8 dim. până la ora 6 seara. Mai târziu a intrat şi în parlament, unde n'a avut însă un rol de luptător politic, care să-l pună în evidenţa. In tinereţe s'a căsătorit cu o actriţă mai în etate decât dânsul, iar la bătrâneţe a luat în căsătorie o fată tânară. Jókai a murit în Maiu 1904 în Budapesta.

Ca scriitor Jokai a fost de o fecunditate rara. A publicat peste o sută de volume, în cea mai mare parte romane şi nuvele. S'a încercat şi în drama, dar fără succes remarcabil. Opera lui n'a fost înca complect studiată şi analizată de critica literară maghiară, căci nici până azi n'au apărut încă toate scrierile lui, care să poată face cu putinţă această muncă a criticei ştiinţifice. Cu toate acestea Mauriciu Jokai e considerat în literatura maghiară ca scriitorul clasic, care a dat limbei maghiare o desvoltare profundă şi o structură nouă şi mlădioasă. El a fost cel dintâiu scriitor, care a ştiut să dea sufletului maghiar expresiunea variată necunoscută până atunci. Prin fantazia lui de o putere evocativă extraordinară el a scos la iveală comorile sufleteşti din trecutul atât de variat, sbuciumat şi interesant al poporului maghiar, fixându-le pentru eternitate. In nuvelele şi romanele lui se reoglindeşte acest trecut într'o formă atrăgătoare, plină de poezie şi fantazie, care te fac să vezi numai acea parte din viaţa, care a fost frumoasă şi vecinic omenească. Jókai nu e romancierul stărilor de suflet, care sbuciumă şi-ţi cauzeaza nelinişte. Romanele lui se citesc ca nişte poveşti plăcute, scrise parcă anume pentru oameni optimişti. Scepticii şi pesimiştii nu le vor citi cu plăcere.

Din punct de vedere românesc scriitorul M. Jokai are interes prin faptul că a vizitat în mai multe rânduri Ardealul, pe care l-a îndrăgit mult pentru frumuseţile sale naturale, pe care ochiul lui de poet inspirat le-a ştiut descoperi pretutindeni. Pentru lumea maghiară de dincolo de Tisa, Ardealul era un pământ necunoscut. Jokai le-a arătat în scrierile sale adevăratul Ardeal. Multe din scrierile lui au subiecte din istoria şi viaţa Ardealului şi în nenumărate pagini descriptive sunt arătate frumuseţele ţărei noastre. Şi cum romanele lui Jókai sunt traduse in multe limbi străine, putem să-i fim recunoscători că prin opera lui Ardealul nostru a putut să fie cunoscut şi apreciat în cercurile de cititori ai literaturei universale.

I. B.